„Разработване на инструмент за самооценка с акцент върху справянето с недекларирания труд“

Доклад от национално представително изследване на тема „Най-често срещани форми на недекларирана работа в България“

Възложител:

Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“

Изпълнител:

Обединение „СТРАТЕГМА-Балкански институт“

София, 2022

Настоящият документ е изготвен от екип на Обединение „СТРАТЕГМА – БАЛКАНСКИ ИНСТИТУТ“ в изпълнение на обществена поръчка с предмет: "РАЗРАБОТВАНЕ НА ИНСТРУМЕНТ ЗА САМООЦЕНКА С АКЦЕНТ ВЪРХУ СПРАВЯНЕТО С НЕДЕКЛАРИРАНИЯ ТРУД", в изпълнение на проект **DFPO-1.002-0002-C01 „СЪТРУДНИЧЕСТВО ЗА ДОСТОЙНИ УСЛОВИЯ НА ТРУД“**, реализиран с финансовата подкрепа на Фонда за двустранни отношения на национално ниво по ФМ на ЕИП и НФМ 2014-2021 г. и по-конкретно за изпълнението на дейност № 3 от проекта.

Заключенията и тълкуванията, които се съдържат в настоящия документ, представляват експертното мнение на експертите на Обединение „СТРАТЕГМА – БАЛКАНСКИ ИНСТИТУТ“ и по никакъв начин не следва да се приемат като становище или официална позиция на ИА „Главна инспекция по труда“ или на Фонда за двустранни отношения на национално ниво по ФМ на ЕИП и НФМ 2014-2021 г.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ПРОУЧВАНЕТО

Основната цел на изследването е да определи кои са най-често срещаните форми на деклариран труд в България. На базата на набраните данни ще се предостави информация за проявленията на недекларирания труд спрямо вида сектор, съгласно класификацията на Националния статистически институт (НСИ) и спрямо административните области на страната.

За изпълнение на основната цел са формулирани следните специфични цели:

- → Да се изследва полагането на недекларирaн труд сред работниците/служителите;
- → Да се изследва използването на недекларирaн труд от работодателите;
- → Да се ранжират 5 най-разпространени форми на недекларирaн труд в страната;
- → Да се обособят най-рисковите икономически сектори за полагане на недекларирaн труд;
- → Да се определят административните области в страната, в които се измерва най-голям риск за полагане на недекларирaн труд;
- → Да се изследват нагласите към недекларирaн труд;
- → Да се изследват нагласите към въздействията от недекларираната заетост.

Изследването обхваща 2 целеви групи на територията на страната. Това са:

- → Работодатели от реалния сектор (действащи предприятия) на територията на Република България;
- → Работници и служители.

Сред целевата група на работодателите попадат представителите на ръководния екип. При подбора на респондентите са приоритизирани управителите и изпълнителните директори, мениджърите човешки ресурси и личен състав, главните счетоводители, членовете на управителни и надзорни съвети, съдружници и акционери със значимо участие. Анкетирани са работодатели от икономическите сектори, съгласно класификацията на НСИ, както следва:

- → Селско, горско и рибно стопанство;
- → Добивна промишленост;
- → Преработваща промишленост;
- → Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива;
- → Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване;
- → Строителство;
- → Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети;
- → Транспорт, складиране и пощи;
- → Хотелиерство и ресторантьорство;

- → Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения;
- → Операции с недвижими имоти;
- → Професионални дейности и научни изследвания;
- → Административни и спомагателни дейности;
- → Образование;
- → Хуманно здравеопазване и социална работа;
- → Култура, спорт и развлечения;
- → Други дейности.

В целевата група на работниците и служителите попадат работещите лица в съответните предприятия, в които са анкетирани представители на ръководния екип. Работници и служители са обхванати и извън предприятията, като част от национално представително изследване.

Интервюирани са 405 представители на ръководните екипи на действащи предприятия и 1600 работници/служители.

Въз основа на описаната методика и на подбора е постигнато следното разпределение на работодателите, участвали в проучването:

→ *Спрямо големината на предприятието*

Брой заети	
0 – 9	84.7%
10-49	8.6%
50 – 249	4.4%
250 +	2.0%
Отказ	0.2%
Общо	100.0%

→ *Спрямо района за планиране*

Район за планиране	
Северозападен	7.4%
Северен централен	9.1%
Североизточен	12.6%
Югоизточен	13.3%
Югозападен	39.8%
Южен централен	17.8%
Общо	100.0%

→ *Спрямо икономическия сектор*

Икономически сектор	
Селско, горско и рибно стопанство	4.9%
Добивна промишленост	1.2%
Преработваща промишленост	7.9%
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	1.2%

Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	1.5%
Строителство	4.9%
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	32.3%
Транспорт, складиране и пощи	5.2%
Хотелиерство и ресторантьорство	6.4%
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	3.2%
Операции с недвижими имоти	5.7%
Професионални дейности и научни изследвания	11.1%
Административни и спомагателни дейности	2.2%
Образование	1.2%
Хуманно здравеопазване и социална работа	3.7%
Култура, спорт и развлечения	1.0%
Други дейности	6.2%
Общо	100.0%

Въз основа на описаната методика и на подбора е постигнато следното разпределение на работниците/служителите, участвали в проучването:

→ ***Спрямо пола на респондентите***

Брой заети	Общо	Работници/ служители, анкетирани в предприятията	Работници/ служители, анкетирани извън предприятията
Мъж	44.6%	39.4%	53.3%
Жена	55.4%	60.6%	46.7%
Общо	100.0%	100.0%	100.0%

→ ***Спрямо възрастта на респондентите***

Брой заети	Общо	Работници/ служители, анкетирани в предприятията	Работници/ служители, анкетирани извън предприятията
16-25 г.	3.3%	3.8%	2.5%
26-35 г.	18.8%	20.7%	15.7%
36-45 г.	25.8%	27.7%	22.5%
46-55 г.	27.8%	27.5%	28.3%
56-65 г.	21.1%	17.3%	27.5%
Над 65 г.	3.0%	2.7%	3.5%
Отказ	0.2%	0.3%	-
Общо	100.0%	100.0%	100.0%

→ ***Спрямо големината на предприятието***

Брой заети	Общо	Работници/ служители, анкетирани в предприятията	Работници/ служители, анкетирани извън предприятията
0 - 9	50.8%	58.3%	38.3%
10-49	20.2%	12.2%	33.5%

50 - 249	17.3%	18.4%	15.3%
250 +	9.1%	10.5%	6.7%
Не знам	2.7%	0.6%	6.2%
Общо	100.0%	100.0%	100.0%

→ *Спрямо района за планиране*

Район за планиране	Общо	Работници/ служители, анкетирани в предприятията	Работници/ служители, анкетирани извън предприятията
Северозападен	7.6%	7.1%	8.5%
Северен централен	9.5%	9.3%	9.8%
Североизточен	12.9%	12.7%	13.3%
Югоизточен	15.5%	16.1%	14.5%
Югозападен	34.8%	35.5%	33.7%
Южен централен	19.6%	19.3%	20.2%
Общо	100.0%	100.0%	100.0%

→ *Спрямо икономическия сектор*

Икономически сектор	Общо	Работници/ служители, анкетирани в предприятията	Работници/ служители, анкетирани извън предприятията
Селско, горско и рибно стопанство	3.8%	4.7%	2.3%
Добивна промишленост	1.3%	1.9%	0.3%
Преработваща промишленост	13.2%	15.8%	8.8%
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	1.5%	1.2%	2.0%
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	1.6%	2.2%	0.5%
Строителство	7.7%	6.5%	9.7%
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	18.4%	20.6%	14.7%
Транспорт, складиране и пощи	7.0%	5.6%	9.3%
Хотелиерство и ресторантьорство	5.9%	6.3%	5.3%
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	2.9%	3.8%	1.5%
Операции с недвижими имоти	2.4%	3.5%	0.5%
Професионални дейности и научни изследвания	6.8%	8.9%	3.2%
Административни и спомагателни дейности	6.2%	3.7%	10.3%
Образование	2.6%	1.1%	5.2%
Хуманно здравеопазване и социална работа	5.2%	6.3%	3.3%
Култура, спорт и развлечения	1.5%	1.0%	2.3%
Други дейности	12.1%	6.9%	20.7%
Общо	100.0%	100.0%	100.0%

Проучването се проведе по метода на прякото („лице в лице“) стандартизирано интервю с помощта на таблет (TAPI – Tablet Assisted Personal Interview). Въпросниците са програмирани чрез платформата Lime Survey.

Постъпилите данните в резултат на теренната работа са обработени със статистическата платформа SPSS. Водещи методи за статистическа обработка и статистически анализ на събраните данни са дескриптивният и сравнителният аналитични методи.

- → Дескриптивният анализ е основен модел за оценка на общото състояние на изследваните показатели с помощта на подходящи обобщаващи характеристики – разпределение на честотите на изследвания индикатор, средни величини и т.н.
- → Сравнителният анализ дава възможност, чрез съпоставка на идентични индикатори, измерени в различен времеви интервал или сред различни подгрупи на генералната съвкупност, да бъдат отчетени отклоненията в стойностите им.

В допълнение са използвани и други статистически анализи за постигане на по-голяма задълбоченост на интерпретацията като: анализ на надеждността на данните и логически преглед, анализ на извадките и изчисляване на максимални статистически грешки за всеки от доверителните интервали, описателна статистика, дисперсия и стандартно отклонение, анализ на едномерни и двумерни разпределения, статичен статистически анализ и др. В хода на обработката на данните е добавен допълнителен разрез на данните спрямо големината на предприятието.

1. Анализ на резултатите от национално представително изследване на тема „Най-често срещани форми на недекларирам труд в България“

1.1. Резултати сред работодателите

1.1.1. Недекларирам труд

Над 90% от работодателите са наемали работници/служители единствено в България към момента на изследването. Този резултат е водещ сред всички административни области и икономически сектори. Събраните данни главно сред работодатели, опериращи в страната, дават възможност да се констатира картината на пазара на труда по-прецизно. В България и в друга страна са предоставяли работа едва 2.5% от респондентите в целевата група. Те развиват дейност в областите Хасково (15.4%), Бургас (9.1%), Варна (2.6%) и София-град (2.4%) и предоставят стоки и услуги в икономическите сектори Транспорт, складиране и пощи, Административни и спомагателни дейности, Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения и Строителство.

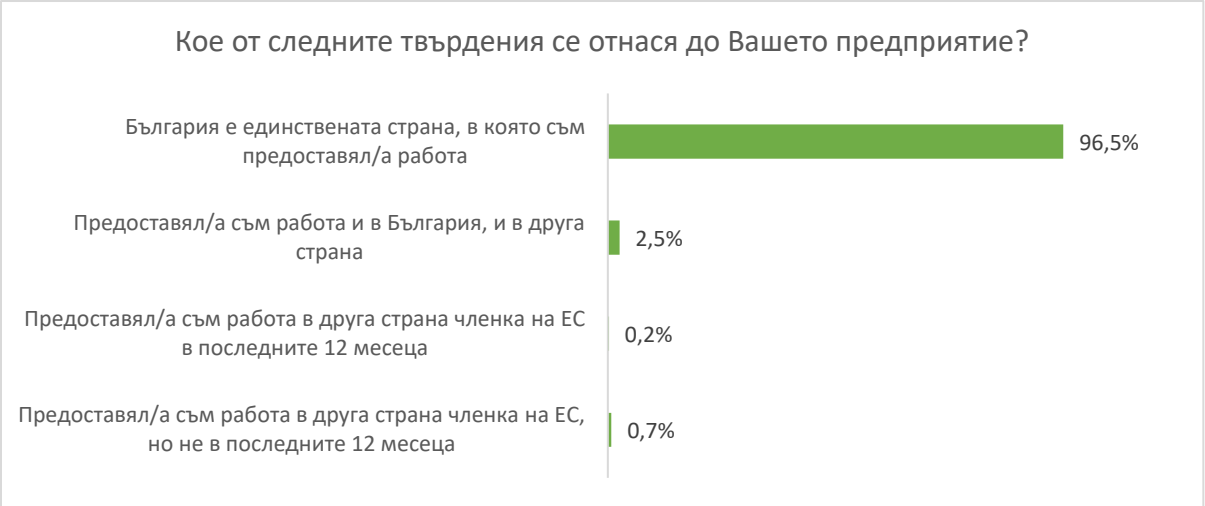

Близо 90% от работодателите посочват, че не са наемали работници/служители недекларирано. Този дял е най-висок сред работодателите в предприятия с персонал над 250 души. С намаляване на броя на заетите лица в предприятие се увеличава и ползването на недекларирaн труд. Сред останалите работодателите, които отговарят на въпроса „Наемали ли сте работници/служители при някои от следните условия?“, **петте най-разпространените форми на недекларирaн труд** са работа за познати, роднини, приятели, която не се декларира пред държавните органи, временна/допълнителна работа без договор, изплащане на част от заплатата неформално на ръка, изплащане на добавка към заплатата неформално на ръка и сключване на граждански договор, с който се прикрива работа на пълен работен ден.

Малко над 3% от работодателите признават, че са наемали недекларирано служители/работници, когато работа е за близки. Сред тях тази практика е най-разпространена в областите Стара Загора (20%), Кърджали (20%), Велико Търново (18.2%), Враца (16.7%), София-град (4.9%) и Бургас (3.0%). Най-често по този начин се наемат работници/служители от работодатели в икономическите сектори Строителство (15.0%), Селско, горско и рибно стопанство (10.0%), Хотелиерство и ресторантьорство (7.7%), Други дейности (4.0%) и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (3.8%). Тази форма на недекларирaн труд се прилага от микро и малки предприятия. Личните познанства спомагат да се установят нерегламентирани трудови отношения по-лесно и с по-малък риск за страните. Компетентните държавни органи по-трудно разкриват подобни „сенчести“ практики.

Наемането на работник/служител на временна или допълнителна работа без договор се прилага от 2.5% от работодателите. Сред тях най-голяма част развиват икономическа дейност в област Кърджали (40.0%), област Враца (33.3%), област София-град (4.1%) и област Бургас (3.0%) и са ангажирани в секторите Строителство (25.0%), Селско, горско и рибно стопанство (5.0%), Други дейности (4.0%), Хотелиерство и ресторантьорство (3.8%) и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (1.5%). Практиката се прилага от микро и малки предприятия. Естеството на работата в тези сектори се отличава с временност/сезонност на някои от изпълняваните задачи и непостоянно търсене на работници/служители. Наличието на

несигурност на работата е предпоставка за временна заетост, която не се декларира по надлежния ред.

Също 2.5% от анкетираните лица в тази целева група на изследването споделят, че са изплащали част от заплатата на наетите от тях лица неформално „на ръка“. Изплащането на части от заплащането по този начин има най-голямо разпространение в област Велико Търново (36.4%), област Кърджали (20.0%), област Враца (16.7%) и област Сливен (16.7%). Плащанията „в плик“ са по-слабо разпространени в областите Благоевград (4.3%) и София – град (1.6%). Най-често се плаща „на ръка“ за полагане на труд в секторите Строителство (20.0%), Селско, горско и рибно стопанство (10.0%), Преработваща промишленост (3.1%) и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (2.3%). Сред посочилите тази форма на недекларирaн труд, най-голям е делът на работодателите в средни предприятия с персонал 50-249 души. Основните стимули при тази форма на недекларирaн труд са запазване на по-висок доход на работещите и избягването на изплащане на дължими данъци.

Недекларирано изплащат добавки към заплатата на работниците/служителите 2.0% от работодателите. По отношение на този вид плащания най-висок резултат се измерва в област Кърджали, където 40% от предприятията заявяват, че не декларират допълнителните плащания към служителите/работниците си. В областите Сливен (16.7%), Велико Търново (9.1%), Бургас (6.1%) и София - град (1.6%) също се наблюдава липса на деклариране на добавки пред официалните органи. Строителният сектор отново се очертава като водещ и при тази форма на недекларирaн труд – 10% от предприятията завяват, че изплащат добавки към заплатите „на ръка“. Останалите сектори, в които тази „сенчеста“ практика е разпространена са Транспорт, складиране и пощи (9.5%), Хотелиерство и ресторантьорство (7.7%), Хуманно здравеопазване и социална работа (6.7%) и Операции с недвижими имоти (4.3%). Тази практика отново е най-разпространена сред работодателите в микро и малки предприятия. Добавките към заплащането обичайно са в по-малък размер от основните приходи от заплата. И работодателите, и работниците в тези случаи могат да предпочитат да прикрият плащанията, за да спестят отчисления от тях.

Общо 1.7% са наемали служители/работници чрез сключване на граждански договор, с който се прикрива работа на пълен работен ден. Тези предприятия работят преобладаващо в област Сливен - 16.7% от работодателите, посочили тази форма на недекларирaн труд. Практиката е разпространена още в област Благоевград (4.3%), област София – град (3.3%) и област Бургас (3.0%). Подобни договорни отношения се прилагат най-вече в хотелиерството и ресторантьорството (7.7%), строителния сектор (5.0%) и малко по-слабо в секторите Операции с недвижими имоти (4.3%), Други дейности (4.0%) и Професионални дейности и научни изследвания (2.2%).

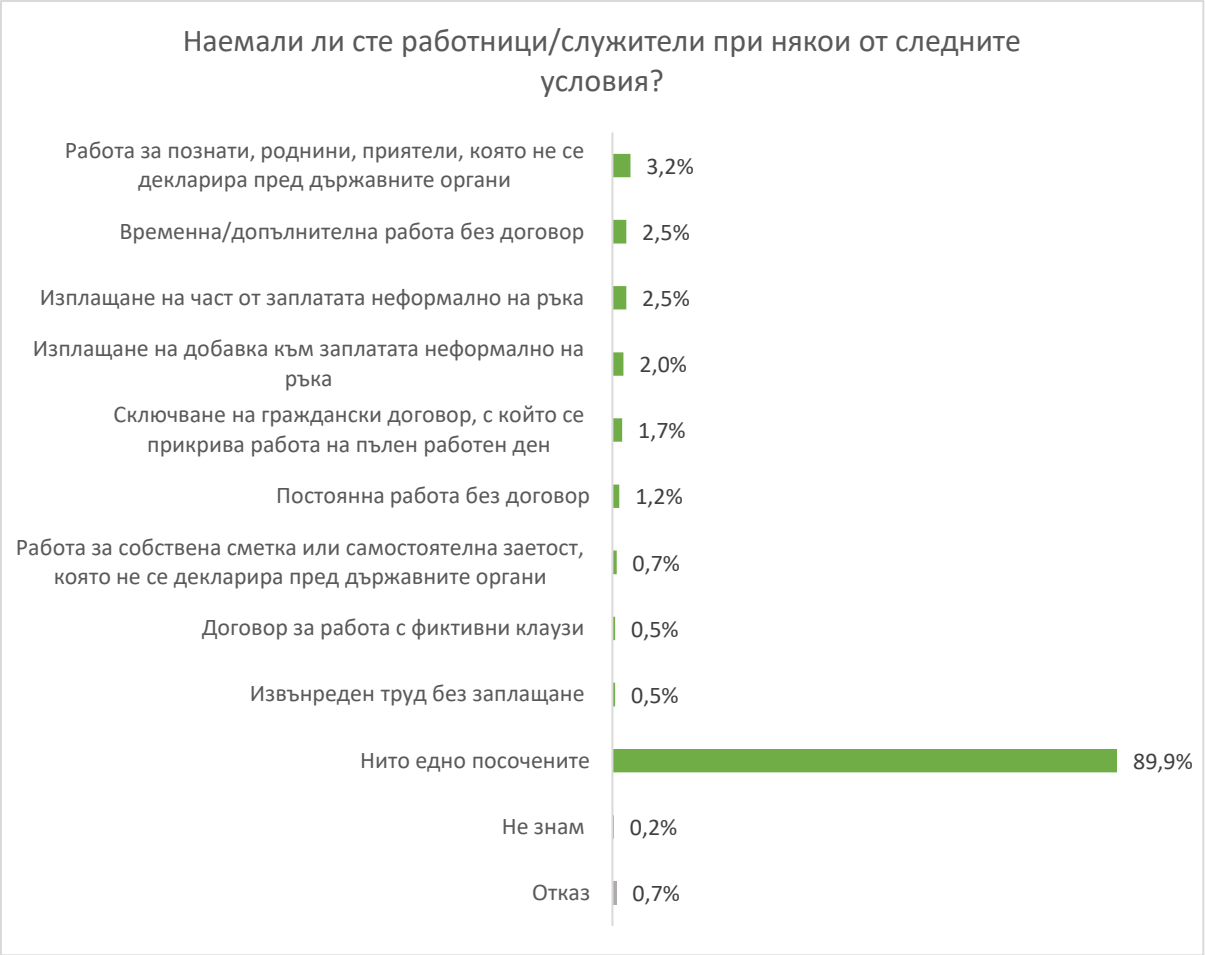

Общо 84.7% от представителите на ръководните екип на предприятията категорично заявяват, че не биха наели работници или служители недекларирано, а 1.5% се колебаят. Сред останалите, най-голяма склонност за недекларирано изпозлване на наемен труд се отчита за работа за познати, роднини, приятели, която не се декларира пред държавните органи, временна/допълнителна работа без договор, сключване на граждански договор, с който се прикрива работа на пълен работен ден , изплащане на добавка към заплатата неформално „на ръка“ и изплащане на част от заплатата неформално „на ръка“. Най-категорични, че не биха наели недекларирано работници/служители, са работодателите в големите предприятия. В микро, малките и средните предприятия се проявява по-голяма склонност към подобни „сиви“ практики. Като най-рискови за наемане на работници/служители се оформят областите Кърджали, Враца, Велико Търново, Стара Загора, Бургас и Сливен и икономическите сектори Строителство, Селско, горско и рибно стопанство, Хотелиерство и ресторантьорство, Транспорт, складиране и пощи, Операции с недвижими имоти, Други дейности и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети.

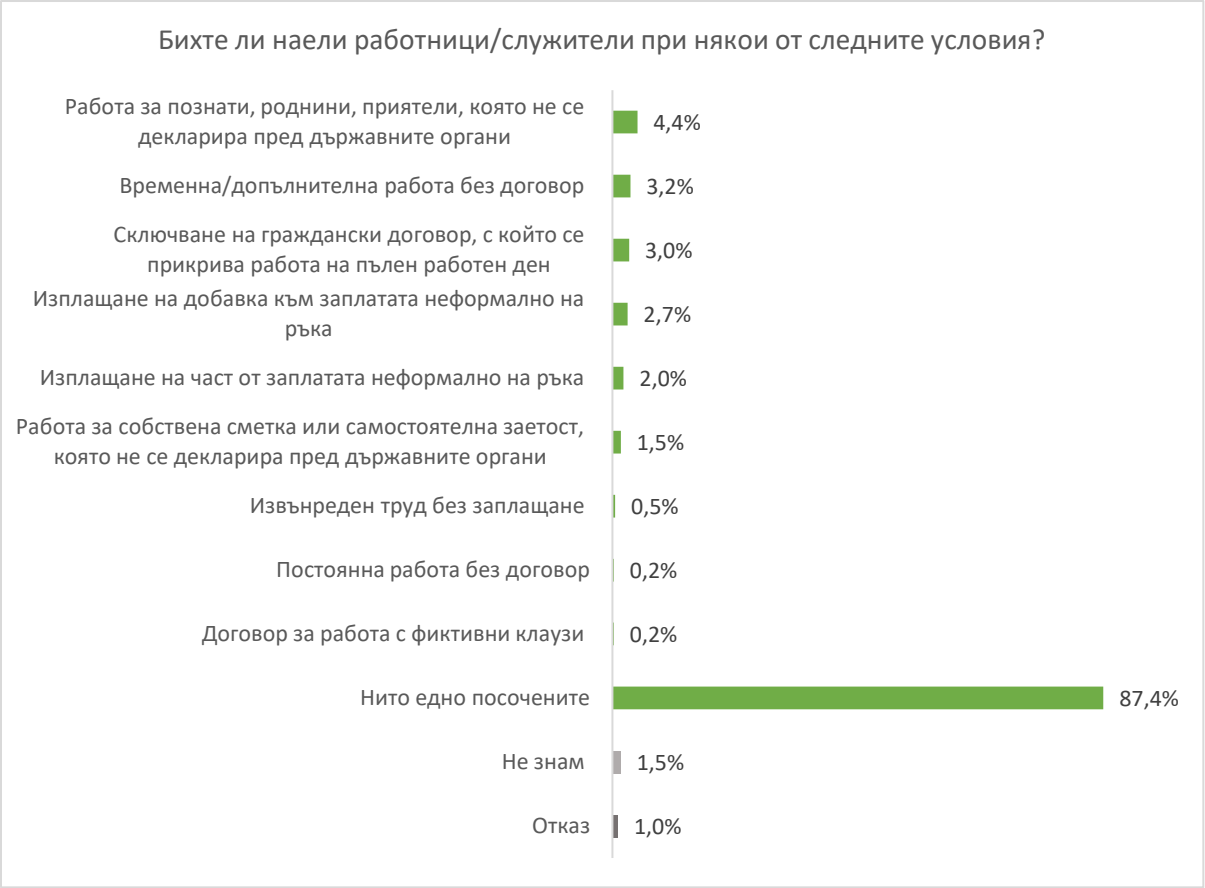

Най-склонни да наемат служители при работа за близки, роднини и приятели, която не се декларира пред държавните органи, са работодателите от областите Враца (100.0%), Кърджали (40.0%), Стара Загора (30.0%), Велико Търново (9.1%) и Бургас (6.1%). Те биха предложили заетост най-вече в секторите Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (16.7%), Строителство (15.0%), Хотелиерство и ресторантьорство (11.5%) и Селско, горско и рибно стопанство (10.0%) и Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (7.7%). Подобна склонност, макар и в по-ниска степен, изразяват и работодателите от секторите Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (4.6%), Други дейности (4.0%) и Преработваща промишленост (3.1%).

За временна/допълнителна работа най-много представители на предприятията биха наели служители/работници без договор в областите Кърджали (40.0%), Враца (33.3%), Велико Търново (9.1%). Доста по-малка склонност се измерва сред работодателите, които развиват дейност в област София – град (5.7%) и в област Бургас (3.0%). Те биха били съгласни да плащат недекларирано за извършване на дейности предимно в областта на строителството (35.0%), земеделието, селското и рибното стопанство (10.0%) и при предоставянето на хотелиерски и ресторантьорски услуги (7.7%).

Работодателите от област Враца демонстрират най-голяма склонност за сключване на граждански договори, с които се прикрива работа на пълен работен ден. Над 1/3 от тях (66.7%) заявяват, че биха влезли в подобни договорни отношения. Останалите области, в които се измерва висока степен на готовност за прилагане на тази форма на недекларирaн труд са Бургас (9.1%), Велико Търново (9.1%), Благоевград (8.7%) и София

– град (1.6%). Прикриването на работата на пълен работен ден чрез фиктивни договори се избира от предприятия в секторите Операции с недвижими имоти (8.7%), Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (7.7%), Строителство (5.0%), Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (4.6%), Други дейности (4.0%) и Преработваща промишленост (3.1%).

Работодателите от областите Враца (33.3%), Кърджали (20.0%), Велико Търново (18.2%) и Сливен (16.7%) заявяват най-голяма склонност да изплащат добавки към заплатата на служител/работник без това да бъде декларирано пред официалните органи. Тази практика има потенциал да се разпространи сред работодателите, които наемат служители в секторите Строителство (15.0%), Транспорт, складиране и пощи (9.5%), Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (7.7%), Операции с недвижими имоти (4.3%) и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (3.1%).

Най-голям риск от недекларирано изплащане на част от заплатата на служителите/работниците има при работодателите в областите Кърджали (20.0%), Велико Търново (18.2%), Сливен (16.7%), Враца (16.7%), Благоевград (4.3%) и София – град (1.6%), които развиват дейност в икономическите сектори Строителство (20.0%), Селско, горско и рибно стопанство (5.0%), Преработваща промишленост (3.1%) и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (1.5%).

Работодателите са най-склонни да наемат недекларирано работници/служители за извършването на временна работа или услуга (63.4%). Сред останалите водещи стимули са намаляването на разходите (31.7%), желанието на самия работник/служител (31.7%) и избягването на бюрократични процедури за деклариране на труда (29.3%). Високите данъци и липсата на качествени публични услуги срещу заплащането им също се определят като стимули за недекларирай труд. Посочените причини са най-популярни сред работодателите в микро и малки предприятия.

Основните опасения на работодателите, които не биха наели служители/работници при отклоняване от нормативните изисквания, са, че държавните органи ще установят нарушение и те ще бъдат глобени (70.9%), както и негативното влияние върху репутацията на предприятието им (64.1%). Други водещи мотиви за тяхното нежелание да използват недекларирaн труд са професионалната етика и производствената неефективност. Налагането на глоби е най-притеснително за микро и малките предприятия, докато работодателите в средните и големите предприятия се опасяват повече от влошаване на имиджа.

Според почти половината от респондентите в тази целева група под 30% от работодателите в България не декларират целия или част от дохода си пред държавните органи, като 16.5% смятат, че този процент е в диапазона 1-10%, според 15.6% той е в рамките на 11-20%, а за 13.1% - не декларират доходите си между 21-30%. Само 15% считат, че това явление е разпространено при над 30% от работодателите. Прави впечатление, че 36.8% се колебаят да определят.

В почти всички сектори работодателите се затрудняват да отговорят на въпроса „Каква част от работодателите, които работят във Вашия сектор, не декларират целия или част от дохода си пред държавните органи?“. Сред повечето представители на работодателите в различните сектори най-голяма подкрепа събира отговор „Не знам“. Най-колебаещи се са работодателите от средни (50-249 заети) и големи (250+ заети) предприятия. Тези, които все пак дават отговор, най-често посочват диапазона от 1 до 10%. Този диапазон е посочен от по-голяма част от респондентите, развиващи дейност в секторите Добивна промишленост, Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване, Преработваща промишленост, Строителство, Операции с недвижими имоти, Образование, Селско, горско и рибно стопанство.

Сред посочилите, че 11-20% от работодателите укриват доходи, по-голяма част осигуряват работа в секторите Административни и спомагателни дейности, Добивна промишленост, Хотелиерство и ресторантьорство и Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване.

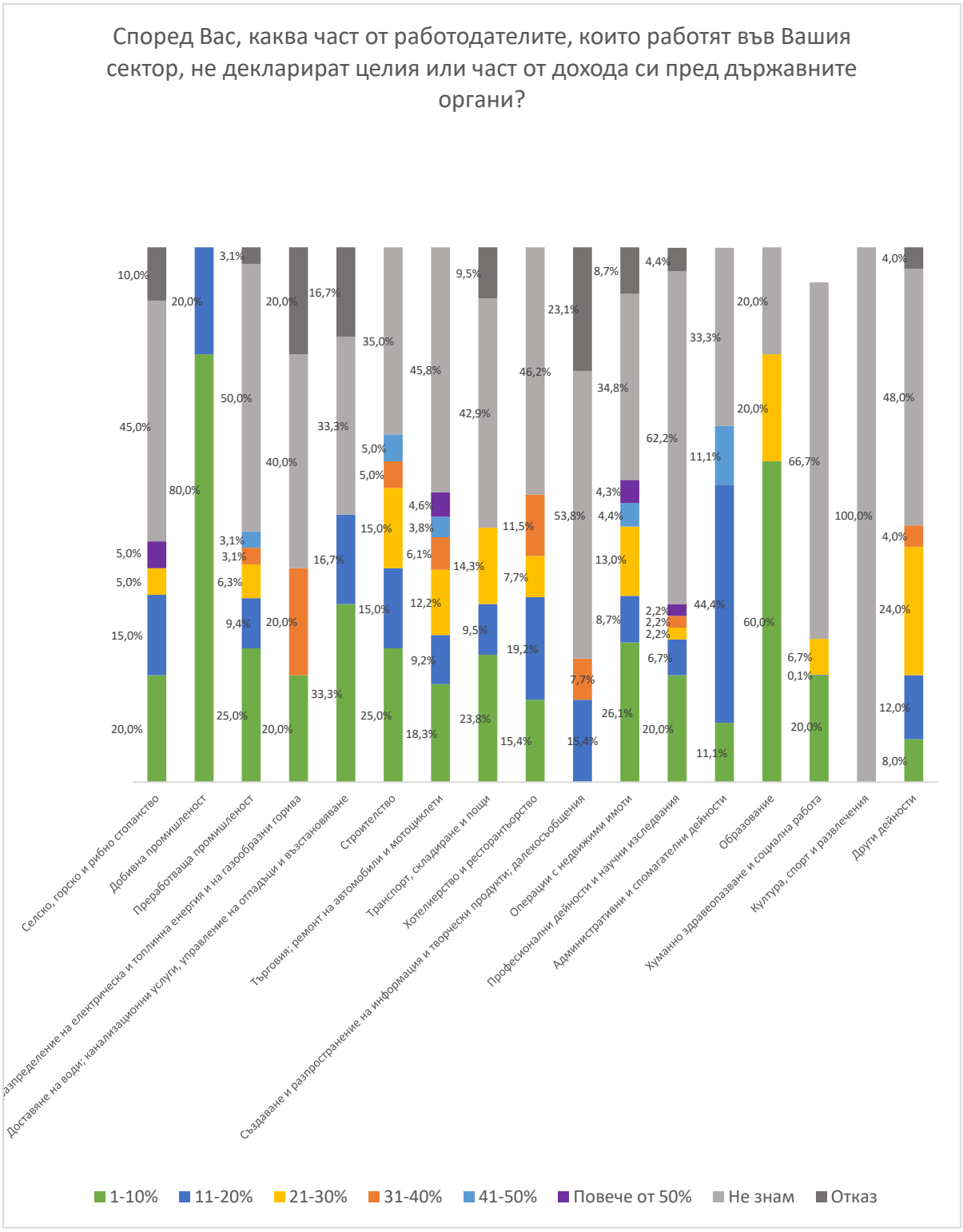

Малко над 30% от работодателите познават лично един или повече други работодатели, които не декларират изцяло или частично доходите си пред държавните органи. Мнозинството от работодателите (43.2%) не познават лично такива лица, а 18.3% не могат да отговорят.

Най-много работодатели от областите Габрово, Ловеч, Ямбол, Пловдив, Добрич, Бургас, Пазарджик и Кюстендил познават лично един или повече други работодатели,

които укриват доходи, независимо в кой икономически сектор развиват дейност. На този въпрос отговарят положително най-вече анкетираните от секторите Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива, Строителство, Административни и спомагателни дейности, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Професионални дейности и научни изследвания, Други дейности, Операции с недвижими имоти и Селско, горско и рибно стопанство.

Според 58.5% от работодателите санкцията за ползване на недекларирaн труд следва да бъде задължително изплащане на данъчните и социалноосигурителни вноски и глоба. Този отговор е най-популярен предимно сред предприятията в областите Сливен, Хасково, Пазарджик, Плевен, Шумен, Ловеч, Разград и Смолян, както и сред предоставящите работа в секторите Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване, Професионални дейности и научни изследвания, Селско, горско и рибно стопанство, Транспорт, складиране и пощи и Преработваща промишленост.

14.8% смятат, че налагането само на глоба от страна на компетентните органи е достатъчно наказание за укриващите доходи. Този отговор събира подкрепа най-вече сред работодателите в областите Добрич, Видин, Габрово и Ямбол и наемащите работници/служители в секторите Култура, спорт и развлечения, Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива и Образование.

Само 12.6% разпознават като достатъчна санкция изплащането на дължимите данъчни и социалноосигурителни вноски. Те предлагат работа главно в Перник и Кюстендил и в секторите Добивна промишленост и Култура, спорт и развлечения.

Едва 4% считат, че за подобно нарушение не следва да има санкция. Най-вече представителите на работодателите от Враца посочват този отговор, както и работещите в строителния сектор.

Близо 2/3 от работодателите разпознават в различна степен наличие на висок риск от разкриване на недекларирaн труд от страна на данъчните и социалноосигурителните – 47.2% го определят като сравнително висок, а 12.3% като много висок. По-често те са представители на големите предприятия. По-силно изразен риск от установяване на нарушения припознават предприятията в областите Велико Търново, Враца, Добрич, Перник, Смолян, Хасково, Видин и Стара Загора и опериращите в секторите Добивна промишленост, Култура, спорт и развлечения, Хотелиерство и ресторантьорство, Транспорт, складиране и пощи, Строителство и Преработваща промишленост.Това показва, че работодателите имат по-високо мнение за дейността на компетентните държавни органи за справянето с недекларирания труд.

Като сравнително малък определят риска от установяване на нарушения 19.8% от респондентите, а като много малък – 11.4%. Според работодателите от област Кюстендил, област Ямбол, Софийска област и област Бургас и наемащите работници/служителите в производството и разпределението на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива, административните и спомагателните дейности възможността да бъде установено недекларирано наемане на служителите е малко вероятно.

Представителите на предприятията бяха помолени да оценят органите и институциите, които участват в справянето с недекларирания труд по скалата от 1 до 5, където 1 означава „Изобщо не се доверявам“, а 5 „Напълно се доверявам“. Средната оценка на доверието към ИА „Главна инспекция по труда“ е 3.7 от 5, а оценката на работодателите за дейността на данъчните и социалноосигурителните органи е по-висока и достига 3.8 от 5.

Пълно доверие към ИА „Главна инспекция по труда“ изразяват работодателите в областите Видин и Добрич. Над средното доверие към тази институция заявяват още в областите Шумен, Монтана, Разград, Пловдив, Смолян, Стара Загора и Сливен. Най-недоверчиви към дейността на Инспекция по труда са предприятията в Ловеч, Велико Търново, Търговище и Кюстендил. Прегледът на данните по икономически сектор показва, че опериращите в Преработваща промишленост, Селско, горско и рибно стопанство и Добивна промишленост демонстрират по-високо доверие към Агенцията. Работещите в секторите Административни и спомагателни дейности, Строителство, Култура, спорт и развлечения и Други дейности имат най-ниско доверие към ИА „Главна инспекция по труда“. Работодателите от големите предприятия имат най-високо средно доверие към тази институция – 4.5 от 5, докато микро, малките и средните предприятия поставят оценка под 4 от 5.

Високо средно доверие към дейността на данъчните и социалноосигурителните органи имат отново работодателите от област Добрич, Видин, Монтана и Разград и в секторите Добивна промишленост, Хуманно здравеопазване и социална работа и Преработваща промишленост. Под средното ниво на доверие към тях демонстрират в областите Ловеч, Велико Търново, Търговище и Кюстендил и в секторите Култура, спорт и развлечения, Административни и спомагателни дейности и Други дейности. Отново работодателите от предприятия с над 250 заети поставят най-високо средно доверие – 4.6 от 5, следвани от тези в средни предприятия с 4.2 от 5.

Работодателите бяха помолени да оценят 6 действия, свързани с недекларирания труд, по скалата от 1 до 10, където 1 означава „Абсолютно неприемливо“, а 10 – „Абсолютно приемливо“. Всички посочени действия са определени като неприемливи, макар и в различна степен. Не се отчитат положителни нагласи и търпимост към „сиви“ практики на пазара на труда. Въпреки това, резултатите показват по-голяма толерантност към физическите лица, които работят без да декларират това. Най-малко неприемливо за тази целева група е ситуацията, в която частно лице работи недекларирано за своите близки. Най-неприемливите практики за респондентите са тези, при които фирми предоставят стоки/услуги или наема частни лица в разрез с трудовото и данъчното законодателство.

При прегледа на данните по икономически сектори, административни области и според големината на предприятията не се измерват съществени отклонения от средните стойности.

9 от 10 представители на ръководните екипи в анкетираните предприятия твърдят, че не изплащат в брой недекларирано възнагражденията или части от тях на своите служители. Едва 7.2% от всички признават, че са извършвали такива плащания през последните 12 месеца. Практиката за подобни плащания е най-силно разпространена сред работодателите в област Враца - 83.3% от анкетираните в областта. Високи стойности се измерват и сред наемащите работници/служители в Кърджали (40.0%), Плевен (30.0%), Софийска област (25.0%), Велико Търново (18.2%) и Сливен (16.7%). По-рядко по този начин са получавали възнаграждения от работодателя си работещите в областите Бургас (9.1%), Русе (9.1%), Благоевград (8.7%), София – град (6.5%) и Варна (2.6%).

Плащанията в брой „на ръка“ са най-разпространени в строителния сектор – 30% от работодателите в сектора заявяват, че са плащани по този начин на наетите от тях лица. Макар и с по-слабо проявление, тази практика е застъпена и сред работодателите в секторите Други дейности (12.0%), Селско, горско и рибно стопанство (10.0%), Транспорт, складиране и пощи (9.5%), Операции с недвижими имоти (8.7%), Хотелиерство и ресторантьорство (7.7%), Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (7.7%), Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (6.9%) и Преработваща промишленост (3.1%). В предприятията с персонал 0-9 души, както и с 10-49 души се измерва най-голямо разпространение на този вид плащания.

Над 1/3 от работодателите (37.9%), които заявяват, че са изплащани недекларирани възнаграждения, отказват да предоставят информация за естеството на тези плащания. Високият процент откази може да се дължи на нерегламентирания характер на тези действия. Работодателите плащат „на ръка“ недекларирани главно суми за полагане на извънреден труд, за извършване на допълнителна работа или бонуси. Тези допълнителни плащания обикновено са за по-малки суми от заплатите на служителите/работниците. Практиката е най-разпространена сред работодателите в област Благоевград, Кърджали, Сливен и Бургас и по-ограничена в област София – град, както и сред наемащите работници/служители в преработващата промишленост, строителството, транспорта, хотелиерството и ресторантьорството, работата с недвижими имоти и сектор Други дейности.

Общо 24.1% посочват, че изплащат по този начин част от възнагражденията на служителите/работниците си. Това означава, че служителите са осигурени на по-ниска заплата от реалната, която получават официално, а останалата част се уговаря устно между тях и работодателя. Този вид „сиви“ плащания са най-разпространени сред микро предприятията, както и сред работодателите в секторите Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения, Селско, горско и рибно стопанство, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Строителство и в административните области Велико Търново, Враца и София-град. Нисък е процентът на работодателите, които плащат „в плик“ и за редовна работа, и допълнителни суми – само 6.9%. Техните предприятия са разположени в София – град и се занимават със строителство и транспорт. Обичайно, те са микро или малки предприятия.

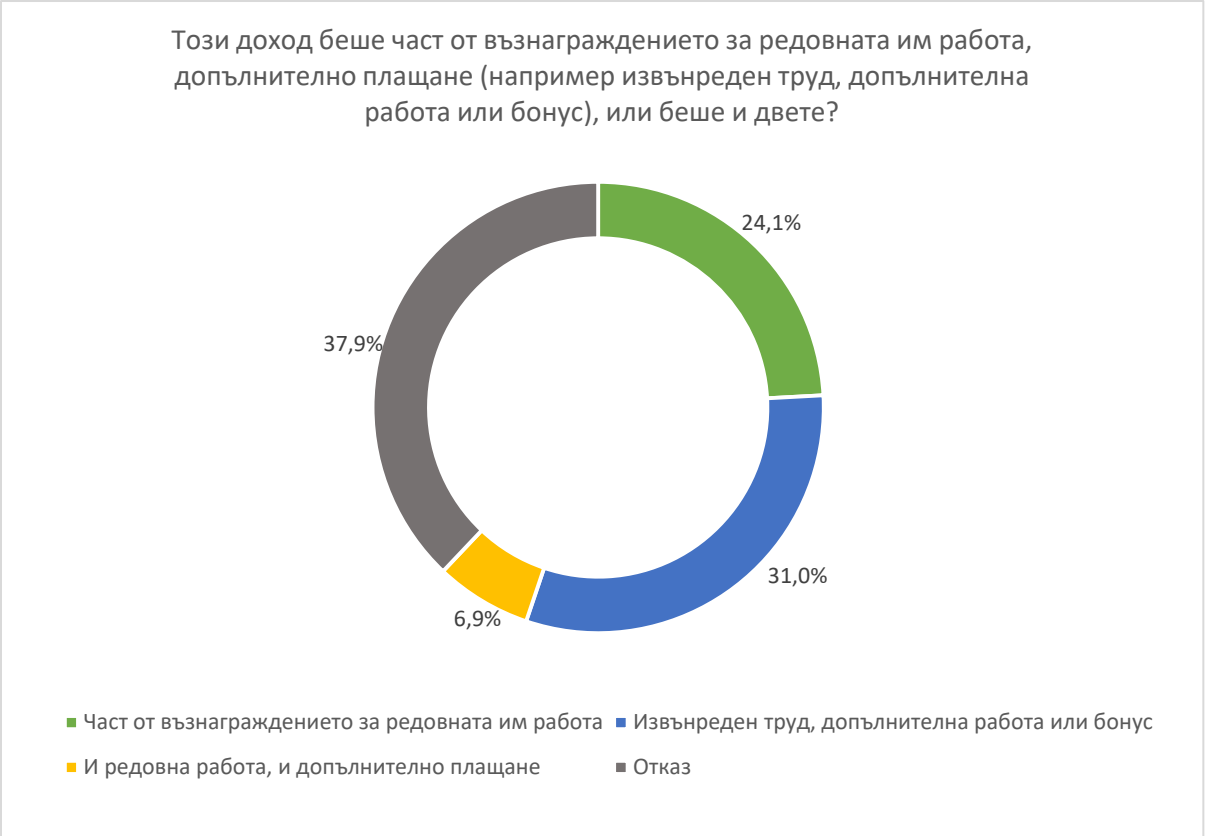

Най-често работодателите плащат до 10% от годишните си брутни разходи за възнаграждения без да ги декларират пред данъчните и социалноосигурителните органи. Малко по-високи стойности се отчитат при плащащите 15% и 20% от брутните си разходи. Значителен брой (48.3%) от тези работодатели отказват да предоставят такава информация.

7 от 10 работодатели заявяват, че не са предлагали нерегламентирани плащания на работниците и служителите си. В големите предприятия е най-висок процентът на работодателите, които твърдят това. С намаляване на броя заети в предприятието се увеличава и предлагането на недекларирани плащания. Едва 0.7% казват, че наетите от тях лица са отказвали получаването на недекларирани суми, докато цели 26.9% споделят,

че не са получавали отказ. В микро и малките предприятия по-висок процент от служителите/работниците се съгласяват да получат плащане „на ръка“, като този процент намалява в средните и големите предприятия. Това показва, че „сивите“ практики обичайно се осъществяват по взаимно съгласие между работодател и работник/служител, като и двете страни се възползват от избягването на плащане на данъци/удръжки.

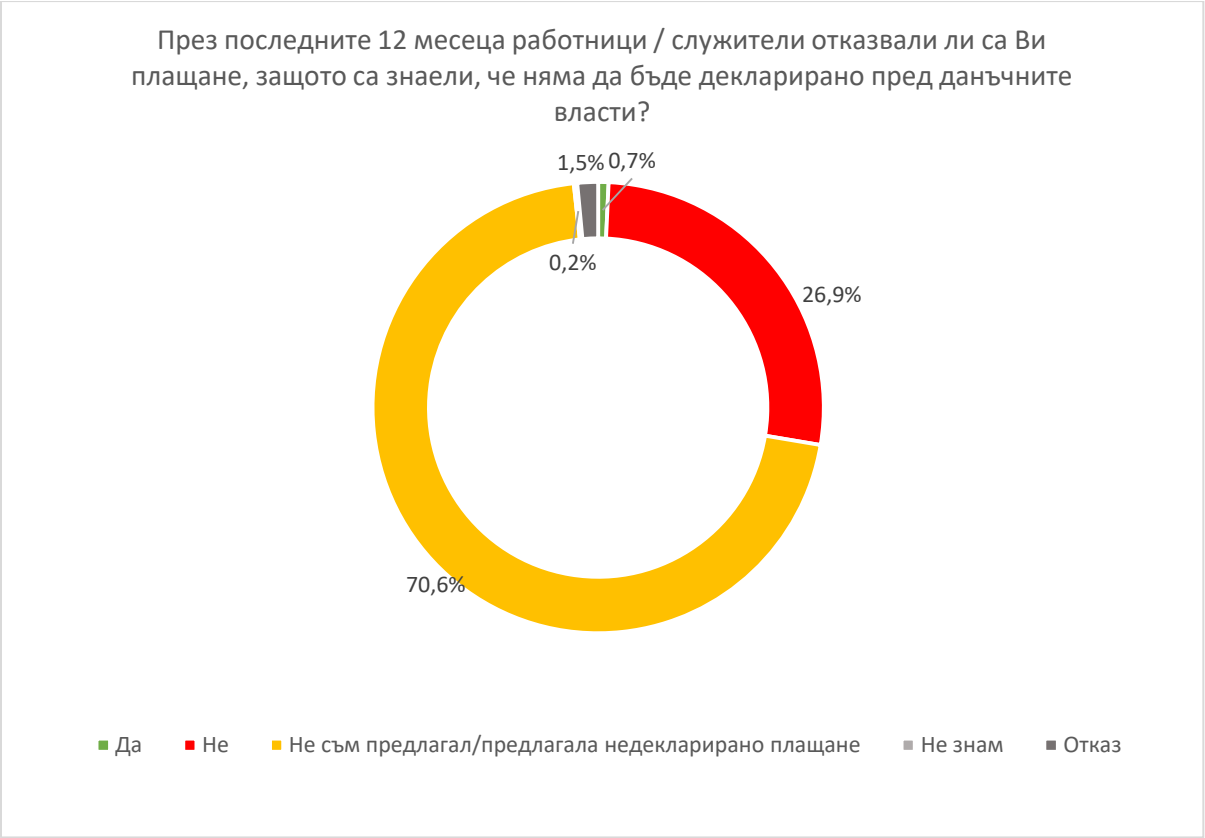

Нисък е и процентът на работодателите, които са ползвали стоки/услуги, които може да са предоставени чрез недекларирaн труд. Само 3.2% от всички анкетирани в тази целева група смятат, че са ползвали такива. Те са позиционирани в областите Кърджали, Бургас и Сливен, ангажирани са с административни и спомагателни дейности, както и в строителството, и в тях работят 0-9 души или 10-49 души.

Предприятията, които са плащали за недекларирани дейности, са ползвали стоки/услуги предимно в областта на продажбите и ремонтните услуги (38.5% от тях), строителните дейности (30.8%) и транспортните услуги (23.1%). По-рядко са се възползвали от услуги в областта на земеделието, туризма, индустрията и производството – по 7.7% от респондентите в тази група.

По-конкретно, работодателите са плащали недекларирано за ремонти и реновации, покупка на храна, почистване, транспорт, административни дейности и информационни услуги. Доста по-рядко недекларирани плащания са извършвани за хамалски услуги и продажби.

Наблюдава се усилено използване на възможностите на съвременните информационни и комуникационни технологии при ползването на стоки и услуги, които включват недекларирaн труд. Почти половината (46.2%) от ползващите такива продукти и услуги споделят, че са организирали покупката на някои от тях през мобилно приложение, онлайн инструмент или уебсайт. Дигиталната среда предоставя повече и по-достъпни средства и канали за договаряне между търсещите и предлагащите недекларирaн труд, както и стоки/услуги, създадени чрез такъв.

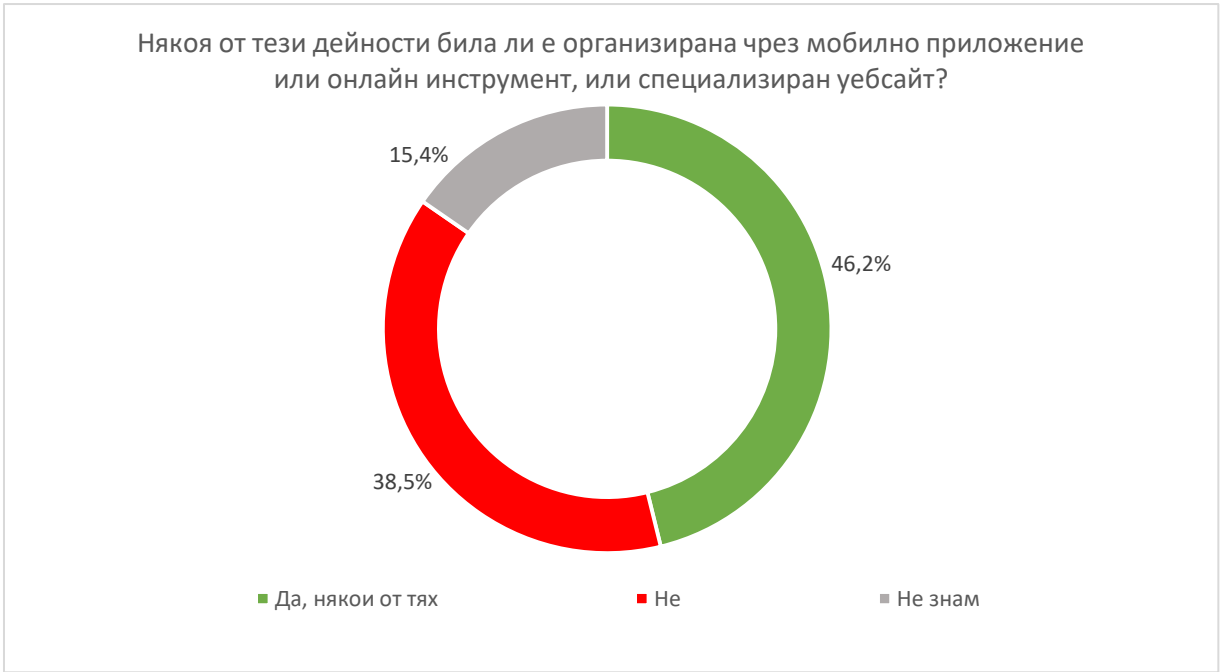

Работодателите обичайно наемат приятели, колеги или познати недекларирано, за да извършват отделна работа или да им предоставят стока – 46.2%. Наличието на лични познанства и прекият контакт правят по-лесно договарянето между страните за прикриване на труда и избягване на плащането на данъци. Същевременно, по този начин нарушенията се установяват по-трудно от компетентните държавни органи. Също така 38.5% посочват, че са наемали други частни лица и домакинства, а по-рядко фирмите се обръщат към други бизнес организации. Прикриването на дейности между фирмите е по-рисково, поради тази причина е малко по-слабо разпространено.

Водещият стимул за недекларираното ползване на стоки/услуги за работодателите е по-ниската цена. При работата „на черно“ се спестяват както преки разходи като данъци, така е непреки разходи по администрирането на дейностите. Също така, нелоялната конкуренция дава възможност да бъде поискана по-ниска цена за съответната услуга или стока. Като водещи мотиви са посочени още помощта на нуждаещо се лице, по-бързото получаване на услуга, услуга сред приятелски кръг и др. Трябва да се отчете, че част от респондентите завяват, че не са били наясно дали дейността трябва да се декларира (7.7%), както и че са узнали в последствие, че трудът е недекларирaн (7.7%). Ниската информираност също оказва влияние върху установяването на „сиви“ практики.

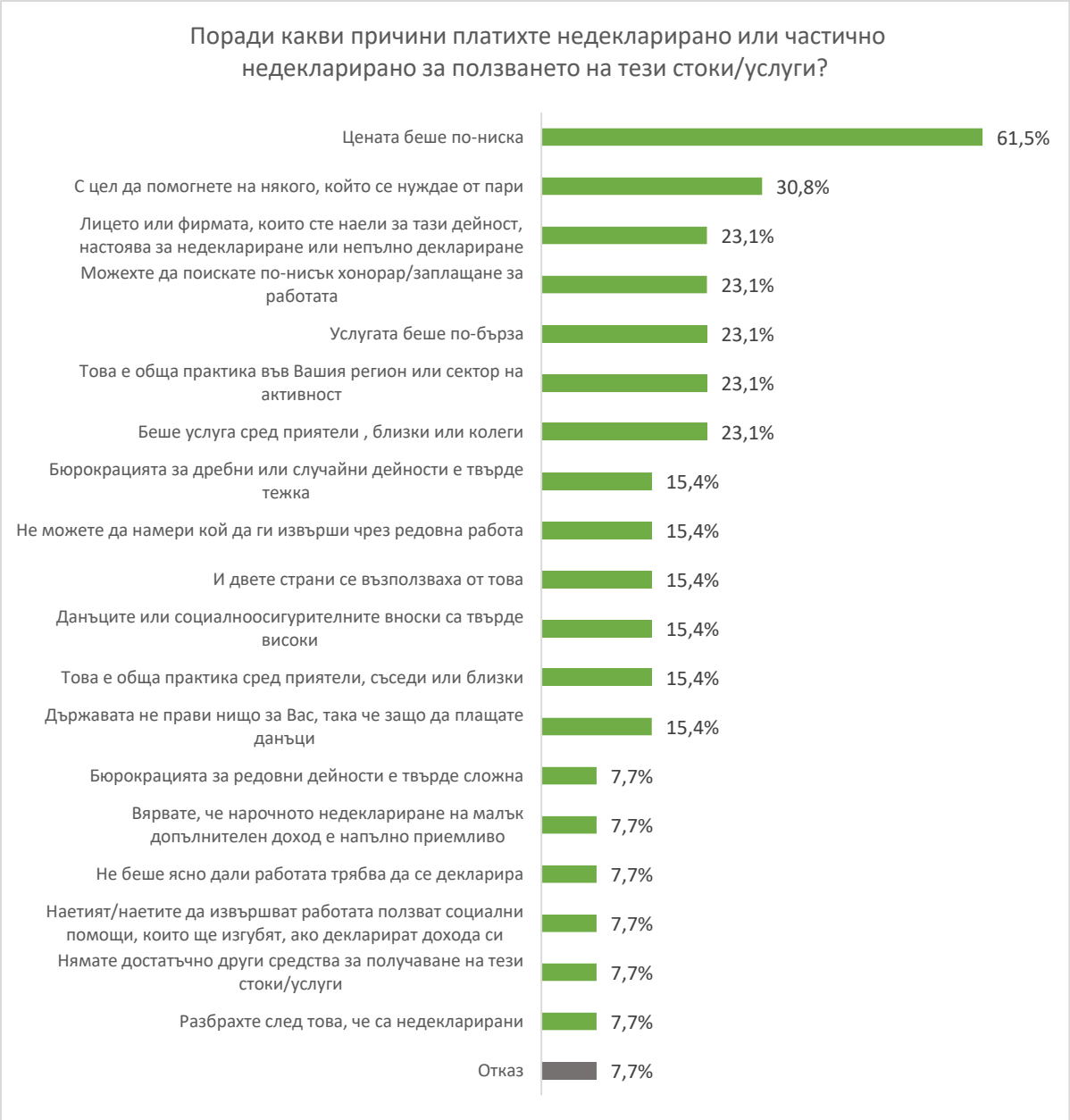

1.1.2. Условия в предприятията

76.5% от работодателите са организирали полагането на труда на своите работници и служители да се извършва в предприятие или офис с обособено работно място. Такова работно място предлагат мнозинството от работодателите във всички административни области на страната, както и в повечето икономически сектори.

Останалите работни места, на които работодателите посочват, че наетите от тях лица полагат труд, са по-специфични и са обусловени от особеностите на съответните икономически дейности. 4.7% заявяват, че трудът се полага във ферма/парцел, тъй като развиват дейност в селското, горското и рибното стопанство. На строителна площадка осигуряват работа 4.4% от работодателите, като те оперират основно в строителния сектор и добивната промишленост. Работодателите в сектор Транспорт, складиране и пощи посочват, че служителите им полагат труд в транспортно средство. Други работни места, свързани с мобилната работа или услугите „от врата до врата“ са по-изявени сред

предприятията в сектор Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива, Култура, спорт и развлечения. Работата от дистанция (от дома на служителя) е по-разпространена в сектор Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения.

89.1% от респондентите споделят, че плащат възнагражденията на служителите си по банков път. Този начин на изплащане е доминиращ във всички сектори и всички административни области, както и в средните и големите предприятия. 7.2% признават, че плащат в брой без договор и без да предоставят фиш на служителите/работниците, като този вариант има по-високи стойност в областите Враца и Кърджали. В брой на базата на договор и при предоставяне на фишове на служителите/работниците плащат 5.4% от работодателите. Те оперират основно в област Пазарджик и Стара Загора, както и в секторите Строителство и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети.

На въпроса „Какъв тип заетост предоставяте на своите работници/служители?“ работодателите посочват всички приложими към дейността им възможности. Общо 95.6% от работодателите отбелязват, че предоставят постоянна заетост. Този отговор е преобладаващ във всички сектори и области. Временна заетост е по-разпространена във област Видин, Ловеч, Кърджали и Търговище, както и в областта на строителството,

хотелиерството, ресторантьорството и добивната промишленост. Сезонната работа има по-високи стойности сред работодателите в област Бургас, Враца и Търговище. Сезонният характер на дейността е свързан с особеностите на сектора – в селското, рибното и горското стопанство и в сектор Хотелиерство и ресторантьорство.

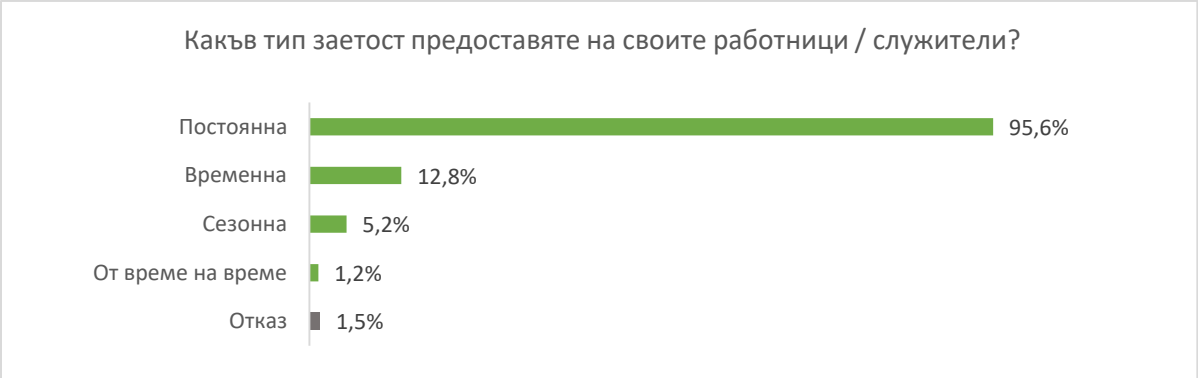

Над 2/3 от работодателите (69.1%) споделят, че предоставят на своите служители и работници подробен документ, в който има информация за всички удръжки, спрямо действащото законодателство. В големите предприятия тази практика е застъпена най-силно, а приложението й намалява с намаляване на големината на предприятието. В микро предприятията най-малка част от работодателите предоставят подобен документ. Още 19.5% посочват, че предоставят опростен документ. Само 8.9% от респондентите в тази целева група не предоставят подобни документи. Тази практика е най-разпространена в областите Стара Загора, Разград, Плевен, Велико Търново, Силистра и Софийска област. Секторите, в които е по-широко застъпена са Култура, спорт и развлечения, Хотелиерство и ресторантьорство, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Селско, горско и рибно стопанство и Операции с недвижими имоти.

Пълна отчетност водят 90.9% от предприятията. И в това отношение се улавя зависимост между отчетността и броя заети в предприятието - колкото по-голямо е то, толкова по-висок е делът на работодателите, които заявяват, че водят пълна отчетност. 8.2% твърдят, че водят опростена отчетност. Тези предприятия развиват дейността си в секторите Култура, спорт и развлечения, Добивна промишленост, Хотелиерство и ресторантьорство, Строителство, Други дейности, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Транспорт, складиране и пощи и Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения предимно на територията на областите Враца, Велико Търново, Стара Загора, Търговище, Пазарджик, Ловеч и Варна. Предприятията, които поддържат неформални записи на своите поръчки, продажби, покупки са позициониране в област Велико Търново и са ангажирани със селско стопанство. Тези, които признават, че изобщо не правят никакви записи, работят в областта на Търговията, ремонт на автомобили и мотоциклети в област Враца. Именно при последните групи работодатели има най-голям риск от прилагане на практики, част от „сивата“ икономика и заетост.

Един от негативните ефекти за предприятията при ползване на недекларирaн труд е именно ограничаването на достъпа до кредити. Сред причините за това е невъзможността да се докажат обема на средства и дейността на предприятието. Достъпът до кредити е косвен показател по отношение на „сивите практики“. По-голямата част от респондентите (80.7%) не са правили опит за изтегляне на кредит през последните 12 месеца. 15.1% са тези, които успешно са получили кредит. Едва 2.5% са опитали да получат кредит, но неуспешно.

Почти всички анкетирани (98.3%) заявяват, че бизнесът им е регистриран съгласно законовите изисквания. Отклонения се отчитат само при микро предприятията. В процес на регистрация се намират само 0.5%, като тези предприятия са разположени на територията на област Враца и предоставят услуги в сектор Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, където се измерва по-висока активност по отношение на недекларирания труд. 1.2% изобщо не са регистрирали дейността си, като тези организации се намират в област Враца, област Пловдив и област София – град и се занимават със селско стопанство, търговия, ремонт на автомобили, транспорт и административни дейности. Липсата на регистрация на дейността ограничава и възможностите за наемане на работници/служители по законов ред.

Най-големите трудности за установяване на бизнеса според работодателите са намирането на човешки ресурси с необходимите качества и компетентности (43.5%), осигуряването на финансиране (23.2%) и намирането на подходящо помещение (19.8%). 34.6% от респондентите не са срещнали никакви затруднения при установяване на дейността си. Намирането на квалифицирана работна ръка, осигуряването на технологии и правните неуредици са затруднили най-вече средните и големите предприятия, а намирането на достатъчно финансови средства и помещения за започване на работа – микро и малките предприятия.

1.1.3. Здраве и безопасност

95.6% от работодателите са сигурни, че техните служители се чувстват в безопасност на работното си място. 2.7% се колебаят да отговорят. Отрицателно са отговорили общо 1.0% от всички анкетирани – като сред тях най-висок дял имат работодателите от област Търговище, Варна, Габрово, София – град в секторите Селско, горско и рибно стопанство, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети и Професионални дейности и научни изследвания.

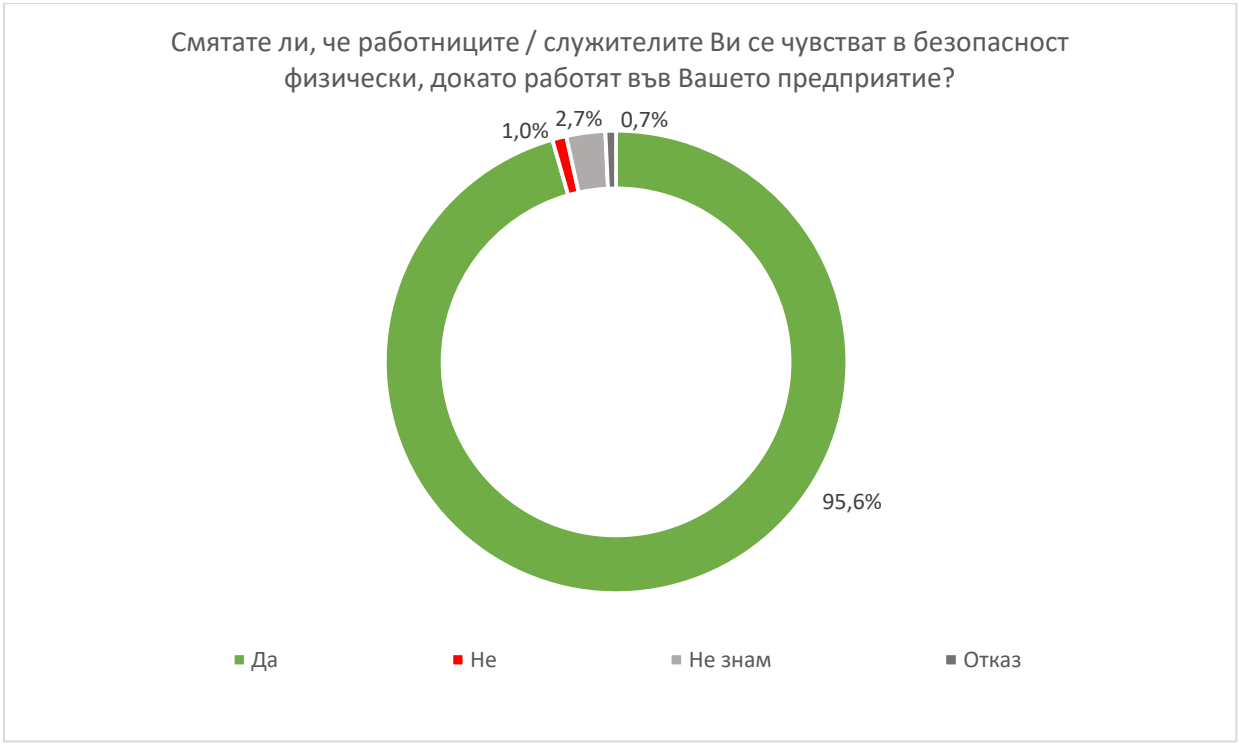

Работодателите са категорични, че спазват всички изисквания за безопасност на труда – цели 99.0% отговарят положително. Минимален е делът на колебаещите се, както и на тези, които посочват, че не са спазени всички ангажименти по отношение на безопасността при полагането на труд. Отрицателно са отговорили работодатели в област Враца и Варна от секторите Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети и Други дейности. Само сред работодателите, за които работят 0-9 души има несигурност по отношение на безопасността.

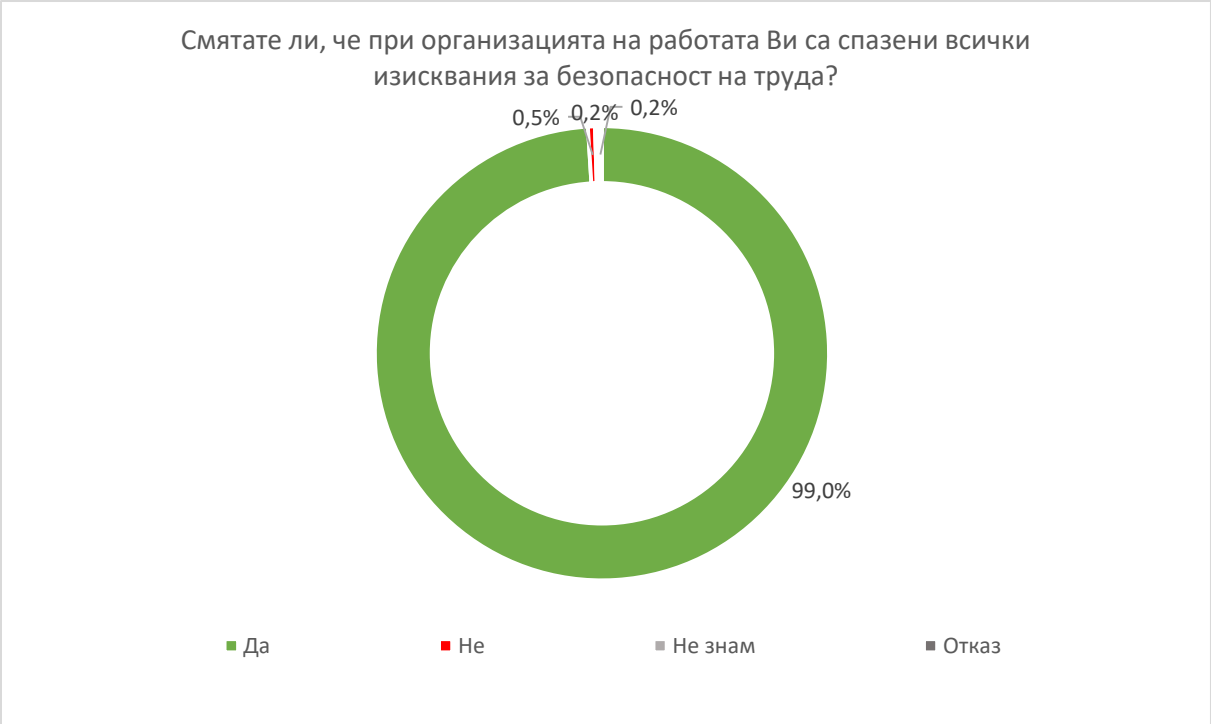

Значителна част от представителите на ръководните екипи на предприятията смятат, че са предоставили напълно необходимите инструкции на работниците/служителите, които са нужни за тяхната работа. 14.3% посочват, че до голяма степен са инструктирали работещите за тях, а само 1.5% - до известна степен. Едва 0.5% признават, че не са обучили и запознали достатъчно работниците/служителите си. Сред тях най-много са работодателите от Търговище и Пловдив, работещи в секторите Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване и Други дейности, както и представителите на микро и малки предприятия.

96.5% знаят към кого следва да се обърнат в случаи на инциденти на работното място. Само 1.5% признават, че не знаят, а 1.7% се колебаят да отговорят. Сред тези две групи попадат предприятия в областите Враца, Велико Търново, Пловдив, София – град, Софийска област и Търговище. Тези работодатели наемат служители в секторите Преработваща промишленост, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Хотелиерство и ресторантьорство, Професионални дейности и научни изследвания, Хуманно здравеопазване и социална работа. Най-незапознати са работодателите от микро и малки предприятия.

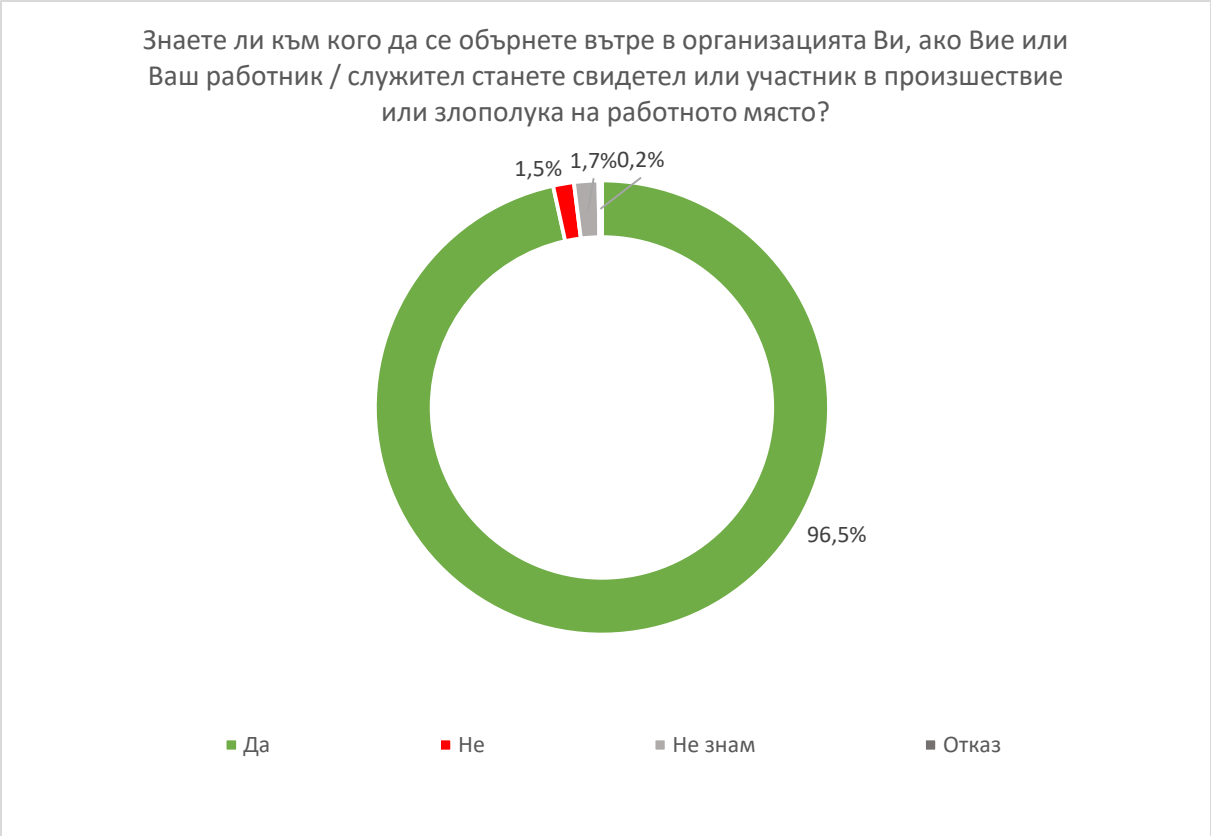

Работодателите са малко по-незапознати с това към които държавни институции следва да се обърнат в случай на произшествие или злополука на работното място. 93.6% отговарят, че са наясно с това. 3.2% признават, че изобщо не знаят, а 2.7% се колебаят. Сред по-несигурните от тях са такива, които се намират в областите Софийска област, Благоевград, Велико Търново, Плевен, София-град и Търговище и в икономическите сектори Преработваща промишленост, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Транспорт, складиране и пощи Хотелиерство и ресторантьорство, Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения, Образование и Други дейности. Прави впечатление, че предлагащите заетост в големи предприятия показват най-малка информираност за компетентните държавни органи.

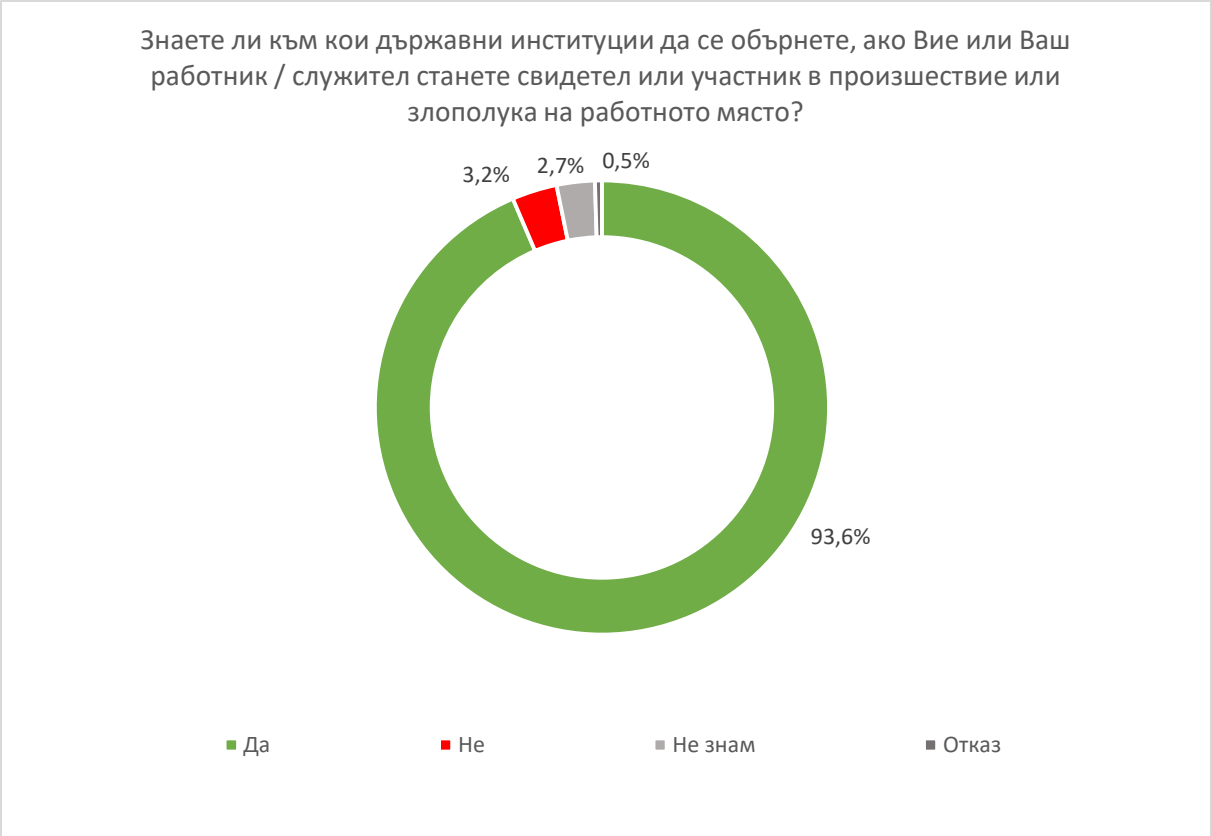

1.2. Резултати сред работниците/служителите

1.2.1. Недекларирaн труд

Общо 87.4% от работниците/служителите са работили единствено в България. Този резултат е водещ сред анкетираните лица във всички административни области и всички икономически сектори. 8.3% споделят, че са работили в България и в друга страна, като най-често това е държава от ЕС. Лицата, които имат трудов опит и извън стараната към момента на изследването, живеят най-вече в областите Габрово, Монтана, Враца, Сливен и Бургас.

79.0% от работниците/служителите не се разпознават като лица, които получават недекларирани плащания от работодателя си. Сред останалите, най-висок процент (9.9%) споделят, че заплащането им е фиксирано, но понякога получават допълнителни недекларирани плащания (пари за празници, 13-та заплата, бонуси). Укриването на тези плащания е най-разпространено сред заетите в областите Враца (51.7%), Пазарджик (46.7%), Монтана (37.5%), Сливен (36.4%) и Велико Търново (25.5%) и в секторите Хотелиерство и ресторантьорство (22.1%), Селско, горско и рибно стопанство (14.8%), Образование (14.3%), Други дейности (13.0%) и Транспорт, складиране и пощи (12.5%). Прави впечатление, че подобни плащания „на ръка“ са сходно разпространени във всички предприятия, независимо от броя на заетите лица. Все пак, в микро (10.5%) и малките предприятия (11.8%) допълнителните плащания, които не се декларират са малко повече в сравнение със средните (7.2%) и големите (9.7%) предприятия.

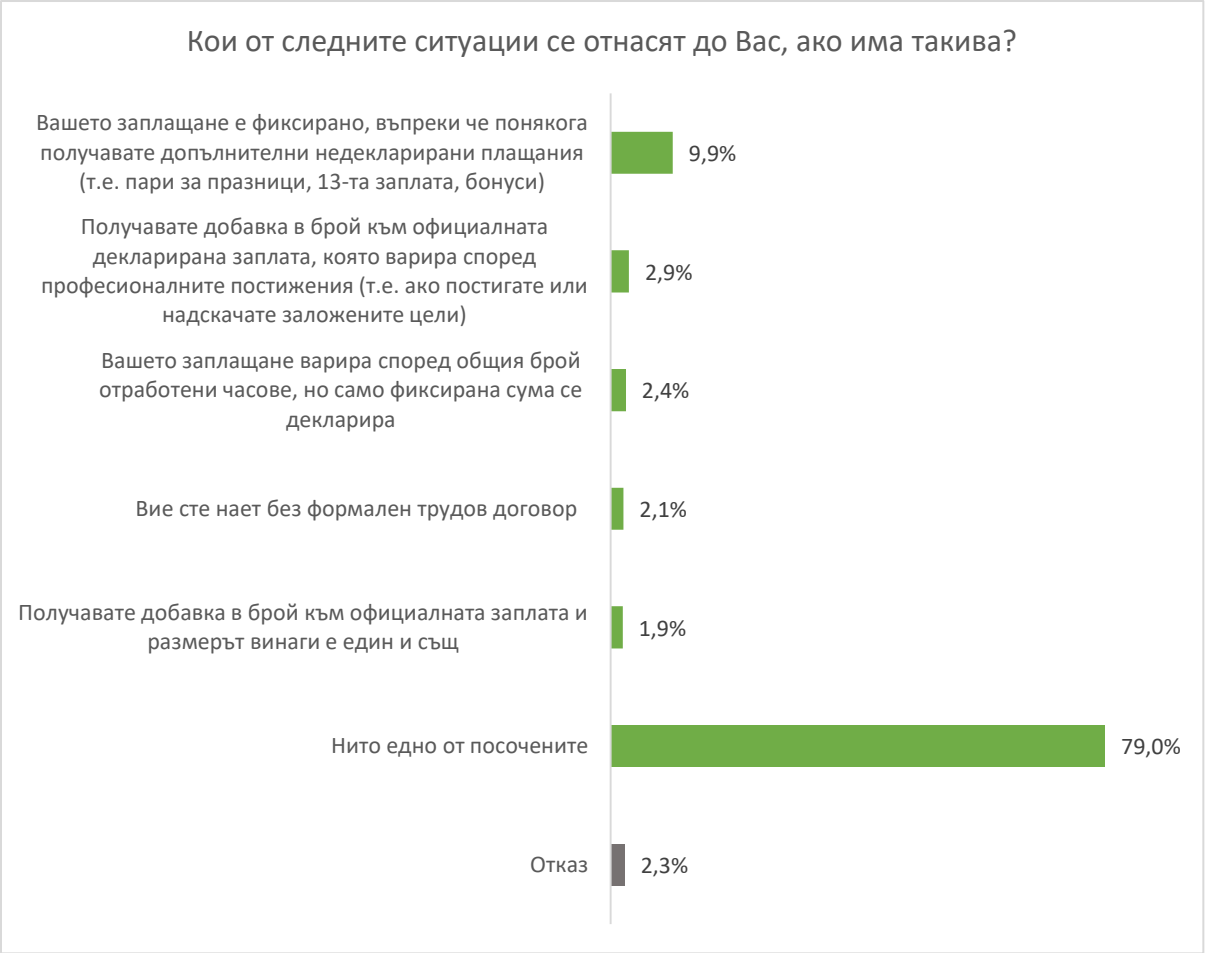

Преобладаващата част от работниците и служителите (72.7%) не са полагали труд недекларирано под никаква форма. Сред тези, които се пак са работили „на черно“ по един или друг начин **петте най-разпространени форми на недекларирaн труд** са временна/допълнителна работа без договор (8.1%), изплащане на част от заплатата неформално на ръка (7.3%), изплащане на добавка към заплатата неформално на ръка (6.5%), извънреден труд без заплащане (6.4%) и работа за познати, роднини, приятели, която не се декларира пред държавните органи (6.4%).

Без договор на временна/допълнителна работа са работили предимно работници и служители в областите Сливен (36.4%), Враца (34.5%), Кърджали (20.0%),Велико Търново (19.6%), Бургас (15.4%), Русе (15.3%) и Благоевград (13.9%). Икономическите сектори, в които работещите най-често се съгласяват да работят по този начин, са Строителство (24.4%), Хотелиерство и ресторантьорство (13.7%), Селско, горско и рибно стопанство (11.5%), Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (10.6%), Образование (9.5%), Преработваща промишленост (8.5%) и Транспорт, складиране и пощи (8.0%). Работещите на временна работа без сключен договор са заети по-често в микро, малки и средни предприятия и значително по-рядко в големи.

7.3% от анкетираните признават, че са получавали част от заплатата си „на ръка“ без това да бъде декларирано пред данъчните и социалноосигурителните органи. Тези

служители населяват предимно областите Сливен (18.2%), Велико Търново (15.7%), Враца (13.8%), Търговище (13.3%) и Бургас (11.5%). Практиката е по-разпространена в икономическите сектори Строителство (16.3%), Хотелиерство и ресторантьорство (13.7%), Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (8.3%), Професионални дейности и научни изследвания (8.3%), Култура, спорт и развлечения (8.3%) и Транспорт, складиране и пощи (8.0%).

Общо 10.5% от работниците и служителите в малки предприятия и 7.2% от работещите в средни предприятия са получавали такива недекларирани плащания. Във фирмите с персонал 0-9 души (микро) този процент е най-нисък – само 6.2%. В предприятията с над 250 служители/работници общо 6.9% са получавали части от договорената си заплата недекларирано.

Изплащането на добавка към заплатата неформално „на ръка“ са получавали най-вече работещите в областите Кърджали (50.0%), Враца (13.8%), Бургас (12.8%), Русе (9.7%), София – град (7.9%) и Велико Търново (7.8%). Допълнителните суми извън заплатата, който не се декларират, са характерни за секторите Строителство (13.0%), Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (12.0%), Хотелиерство и ресторантьорство (10.5%), Операции с недвижими имоти (10.5%) и Професионални дейности и научни изследвания (9.3%). Такива плащания са по-застъпени в микро (6.0%) и малки (10.2%) предприятия и по-ограничени в средни (5.4%) и големи (4.8%) предприятия.

За разлика от резултатите сред работодателите, четвъртата най-разпространена форма на недекларирaн труд сред работниците и служителите е полагането на извънреден труд, който не се декларира и не се заплаща от работодателя. Следва да се отчете, че Кодексът на труда забранява извънредния труд. Той е допустим само по изключение и то в определени ситуации, регламентирани в чл. 144, ал. 1-7 от Кодекса на труда. За полагането на извънреден труд работодателят е длъжен да изплати допълнително възнаграждение на служителите/работниците си, като то следва да бъде в увеличен размер. При тази форма на недекларирaн труд наред със законовите нарушения на данъчните и осигурителните разпоредби, се наблюдава и нарушава на трудовите права на работещите.

По-широко разпространение на тази форма на недекларирaн труд се измерва с административните области Враца (37.9%), Велико Търново (11.8%), Пазарджик (11.7%), Габрово (11.1%) и Русе (11.1%) и в секторите Хотелиерство и ресторантьорство (13.7%), Селско, горско и рибно стопанство (9.8%), Професионални дейности и научни изследвания (9.3%), Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (7.1%) и Преработваща промишленост (7.1%). По 9.0% от работещите в малки и големи предприятия споделят, че са работили при тези условия. По-ниски са резултатите сред микро и средните предприятия, съответно 5.5% и 5.4% от работниците/служителите.

Също толкова разпространена е и недекларираната работа за познати, роднини и близки – 6.4% от работещите са полагали труд по този начин. Тази форма на недекларирaн труд е най-разпространена в областите Враца (75.9%), Велико Търново (29.4%), Стара Загора (11.6%), Сливен (9.1%) и София - град (8.8%). Посочена е предимно от работещите в секторите Строителство (13.0%), Селско, горско и рибно стопанство (11.5%), Създаване и разпространение на информация и творчески продукти;

далекосъобщения (8.5%), Други дейности (8.3%), Транспорт, складиране и пощи (7.1%) и Образование (7.1%) и заети в микро и малки предприятия.

По-голямата част от работниците/служителите твърдят, че не биха полагали недекларирани труд под никаква форма - 68.6%, а общо 21.1% споделят, че са съгласни да работят недекларирано, независимо как. Най-голям риск се измерва в областите Враца (93.1%), Кърджали (70.0%), Велико Търново (51.0%), Стара Загора (43.5%), Бургас (39.7%), Благоевград (39.2%) и Търговище (20.0%), както и в икономическите сектори Строителство (43.1%), Хотелиерство и ресторантьорство (30.5%), Селско, горско и рибно стопанство (24.6%), Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (20.8%), Култура, спорт и развлечения (20.8%), Други дейности (20.7%), Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (20.1%) и Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (20.0%).

Спрямо големината на предприятията, в които са заети анкетираните работници и служители, най-голям риск се измерва в микро (23.0%) и малките (23.2%), както и в големите (17.2%). Най-малко служители, заети в средни предприятия (15.9%) твърдят, че са готови да полагат недекларирани труд, независимо под каква форма.

Най-голямо съгласие за полагане на недекларирaн труд се проявява към формите: недекларираната работа за познати, роднини, приятели, получаването на добавка към заплатата неформално на ръка, временна/допълнителна работа без договор, изплащане на част от заплатата неформално на ръка и работа за собствена сметка/самостоятелна заетост, която не се декларира пред държавните органи.

Недекларирано биха работили за познати и роднини предимно живеещите в област Враца (93.1%), както и тези в областите Велико Търново (45.1%), Стара Загора (24.6%) и Кърджали (20.0%). Интерес към тази форма на недекларирaн труд проявяват най-вече работещите в секторите Строителство (21.1%), Образование (16.7%), Селско, горско и рибно стопанство (14.8%), Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (12.8%) и Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (12.5%). Обичайно, те са заети в микро предприятия (10.0%) и малки предприятия (11.1%).

Лицата, които биха се съгласили работодателят да им изплаща добавки извън заплатата без това да бъде декларирано пред компетентните държавни органи, живеят предимно в областите Кърджали (60.0%), Бургас (15.4%), Враца (10.3%), Варна (9.7%) и Стара Загора (8.7%). Те работят в секторите Строителство (13.8%), Хотелиерство и ресторантьорство (11.6%), Селско, горско и рибно стопанство (9.8%), Транспорт, складиране и пощи (8.9%) и Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (8.0%). Тези лица полагат труд в предприятия с персонал 0-9 души и 10-49 души.

Да започнат временна или допълнителна работа без договор биха се съгласили най-много лица, които населяват областите Благоевград (20.3%), Кърджали (20.0%), Велико Търново (17.6%), Враца (13.8%) и Търговище (13.3%). Най-рисковите сектори за полагане на този вид недекларирaн труд са Строителство (25.2%) и Хотелиерство и ресторантьорство (11.6%), Образование (9.5%), Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (8.3%) и Селско, горско и

рибно стопанство (8.2%). По-високи нива на готовност се измерват в мирко, малки и големи предприятия, а най-ниски – в средни предприятия.

Към практиката за изплащане на част от заплатата неформално „в плик“ проявяват склонност най-много работници и служители от областите Бургас (14.1%), Търговище (13.3%), Велико Търново (9.8%), Варна (7.5%) и Враца (6.9%) и в секторите Строителство (13.8%), Хотелиерство и ресторантьорство (9.5%), Култура, спорт и развлечения (8.3%), Транспорт, складиране и пощи (7.1%) и Образование (7.1%). Готовност да работят по този начин отново заявяват предимно заетите в микро и малки предприятия.

Биха работили самостоятелно или за собствена сметка без да декларират това пред властите най-много работници и служители в областите Враца (20.7%), Велико Търново (13.7%), Търговище (13.3%), Стара Загора (11.6%) и Кърджали (10.0%). По-висока склонност се измерва сред работещите в секторите Строителство (12.2%), Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (8.3%), Селско, горско и рибно стопанство (8.2%), Образование (7.1%) и Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (6.4%) в микро и малки предприятия.

Основният стимул за работниците/служителите да работят чрез някоя от формите на недекларирана заетост е възможността да запазят по-голяма част от средствата си и да избегнат изплащането на данъци и други удръжки. Тази причина има най-голяма

популярност сред жителите на всички области и икономически сектори. Близо по 30% от заявилите готовност да работят в „сивия сектор“ смятат, че данъците са високи и липсата на легални трудови отношения ще им даде възможност да започнат допълнителна работа. Близо по 20% от работниците и служителите завяват, че ще се съгласят да работят при тези условия, ако работодателят им го поиска от тях или ако ще избегнат административни пречки.

Основните опасения на лицата, които не биха се съгласили да работят недекларирано са липсата на достъп до здравни услуги, последиците за пенсионното им осигуряване, липсата на предвидимост при настъпване на осигурителни рискове (временна неработоспособност и безработица). Притесненията са насочени към обстоятелства, които персонално биха навредили на работниците и служителите. Далеч по-слабо изразено е безпокойство от санкция на държавните органи.

Най-много работещи смятат, че между 11-20% от работниците и служителите в страната полагат труд нерегламентирано. Второто по подкрепа мнение е, че този процент варира в интервала 21-30%. Цели 33.8% се затрудняват да изкажат мнение. Следва да се отчете, че около 20.0% са лицата, които приписват сива заетост на над 31% от работещите в България, докато мнозинството е концентрирано в стойности под 30%.

В почти всички сектори работниците и служителите се затрудняват да отговорят на въпроса „Според Вас, каква част от работниците/служителите, които работят във Вашия сектор, не декларират целия или част от дохода си пред държавните органи?“ и най-

много лица избират отговор „Не знам“. Тези, които все пак дават отговор, най-често посочват диапазона от 1 до 10%. Тези граници събират подкрепа на по-голяма част от респондентите във всички сектори. Особеност представлява фактът, че заетите в секторите Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения и Операции с недвижими имоти смятат, че недекларирания труд в тяхната област е в рамките на 21-30%.

.

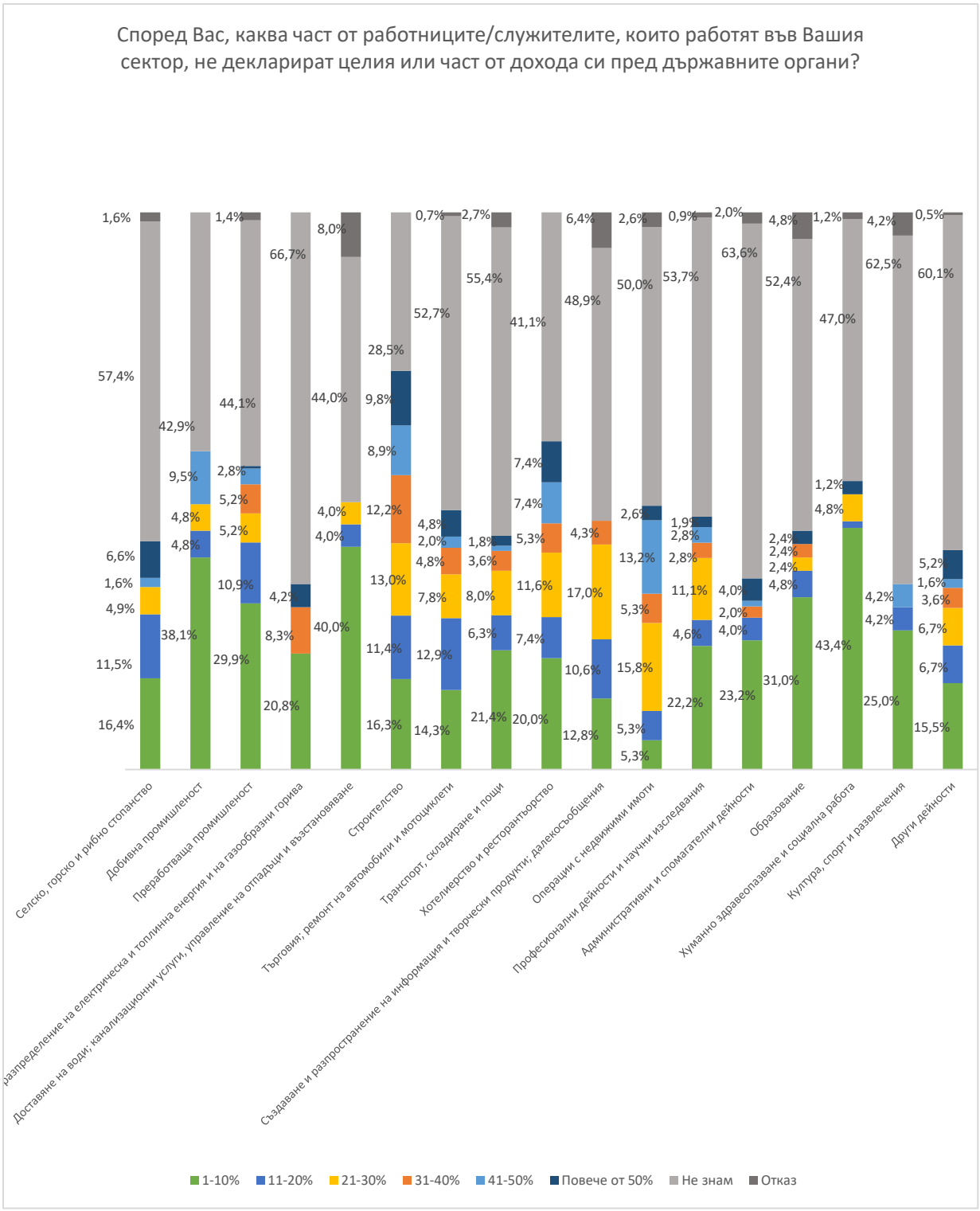

Близо половината от работниците и служителите познават един или няколко души, които работи без да декларира доходите си или части от тях. Профилът на тези лица показва, че живеят основно в областите Враца, Пазарджик, Софийска област, Велико Търново, София – град, Кюстендил и Сливен. Заети са в секторите Други дейности, Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения, Хотелиерство и ресторантьорство, Транспорт, складиране и пощи, Добивна промишленост и Строителство. Спрямо големината на предприятията, в които работят,

не се очертават значими различия. Това показва, че сред тази целева група се споделя по-свободно обстоятелства около работата „на черно“ и други сиви практики на пазара на труда.

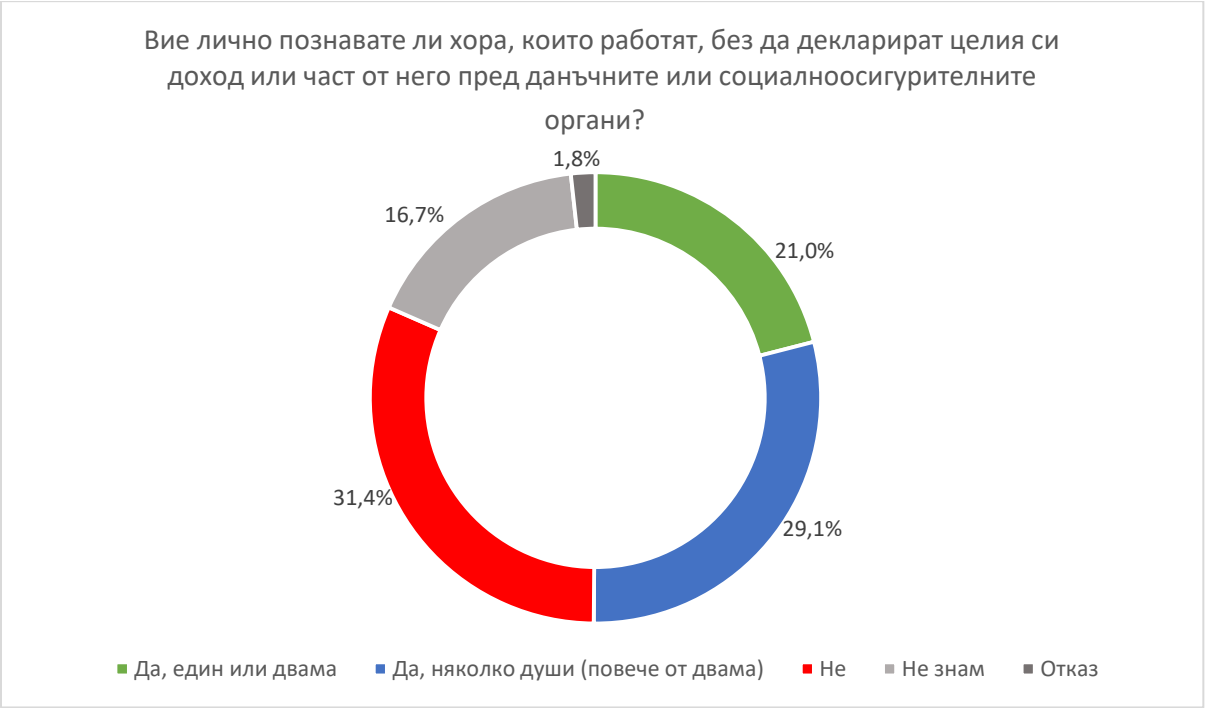

Попитани за това каква санкция следва да се налага на работниците/служителите, които работят недекларирано, най-много респонденти посочват плащането на дължимите данъци и вноски заедно с глоба за деянието. Прави впечатление, че 8.9% смятат, че не би трябвало да има глоба. Този процент се формира от лица, живеещи в област Сливен (36.4%), област Враца (34.5%), област Бургас (25.0%), област Кюстендил (23.5%) и област Велико Търново (21.6%) и заетите в секторите Строителство (17.9%), Селско, горско и рибно стопанство (13.1%), Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (12.8%), Хотелиерство и ресторантьорство (11.6%) и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (10.2%). Същевременно в част от тези области и икономически сектори се отчитат и по-високи нива на полагане на недекларирaн труд и готовност за работа „на черно“. Най-силно подкрепят липсата на санкция служителите на микро и малките предприятия.

Преобладава мнението, че има висок или много висок риск държавните органи, които участват в справянето с недекларирания труд, да разкрият нарушения. Това мнение е по-разпространено в областите Видин, Разград, Хасково, Кърджали, Смолян и Габрово в сравнение с останалите области. Също така в секторите Хуманно здравеопазване и социална работа, Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване, Операции с недвижими имоти, Образование и Селско, горско и рибно стопанство над половината от работниците/служителите определят риска като висок.

Минимална част от респондентите изобщо не отчитат опасност нарушенията на законодателството да бъдат констатирани. Този отговор е избиран повече от живеещите в областите Сливен, Търговище, Бургас, Благоевград и Пловдив. В тази група доминират и от работещите в секторите Добивна промишленост, Строителство, Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване, Професионални дейности и научни изследвания и Транспорт, складиране и пощи.

Работниците и служителите бяха помолени да оценят органите и институциите, които участват в справянето с недекларирания труд по скалата от 1 до 5, където 1 означава „Изобщо не се доверявам“, а 5 „Напълно се доверявам“. Средната оценка на доверието към ИА „Главна инспекция по труда“ и към данъчните и социалноосигурителните органи е еднаква – по 3.5 от 5.

По-голямо доверие към дейността на ИА „Главна инспекция по труда“ изразяват работниците и служителите в областите Монтана, Видин, Разград, Смолян, Хасково, Габрово и заетите в секторите Добивна промишленост, Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване, Хуманно здравеопазване и социална работа, Професионални дейности и научни изследвания, Образование и Селско, горско и рибно стопанство. По-ниско средно доверие от средното за страната към тази институция проявяват работниците и служителите от областите Търговище, Велико Търново, Кюстендил, Плевен и Ловеч, както и тези, които полагат труд в икономическите сектори Операции с недвижими имоти, Други дейности, Транспорт, складиране и пощи, Строителство, Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива и Хотелиерство и ресторантьорство.

Работниците и служителите от областите Монтана, Видин, Разград, Смолян и Габрово показват над средното доверие към данъчните и социалноосигурителните органи. Също повече доверие се измерва сред лицата, които извършват дейност, свързана с добивната промишленост, здравеопазването и социалната работа, професионални дейности и научни изследвания, ВиК услуги и управление на отпадъци, земеделие и селско стопанство и административни дейности. По-недоверчиви към тези публични институции са живеещите в областите Шумен, Велико Търново, Ловеч, Плевен и Ямбол и заетите в секторите Транспорт, складиране и пощи, Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива, Строителство, Операции с недвижими имоти и Хотелиерство и ресторантьорство.

Респондентите в тази целева група бяха помолени да оценят 6 действия, свързани с недекларирания труд, по скалата от 1 до 10, където 1 означава „Абсолютно неприемливо“, а 10 – „Абсолютно приемливо“. Всички посочени действия са определени като неприемливи от работниците и служителите. Не се отчитат положителни нагласи и търпимост към „сиви“ практики на пазара на труда. Резултатите показват най-голяма толерантност към недекларираните дейности, които се извършват за близки, роднини и приятели. Това може да се дължи на факта, че личната помощ и възмездната работа в тези случаи се разграничават по-трудно. За най-неприемливи са определени ситуациите, когато предприятия се отклоняват от законодателството и развиват „сиви“ практики.

Над половината от анкетираните са категорични, че не са ползвали продукти в резултат от недекларирaн труд. През последните 12 месеца са сигурни, че са плащали за стоки и услуги, изработени чрез недекларирaн труд, 12.5% от работниците и служителите. Този процент е най-висок сред жителите на областите Пазарджик (53.3%), Хасково (34.0%), Бургас (22.4%), Стара Загора (18.8%), Габрово (16.7%) и Ловеч (16.7%), а най-нисък – сред жителите на областите Кюстендил (5.9%), Шумен (5.4%), Благоевград (5.1%), Перник (4.5%) и Велико Търново (2.0%). Следва да се вземе предвид и фактът, че 21.3% от респондентите не могат да преценят. Липсата на категорична сигурност в естеството на труда показва, че има риск да са били потребители на стоки и услуги, създадени чрез работа „на черно“.

Най-голяма част от анкетираните предполагат, че са ползвали стоки и услуги, включващи недекларирам труд в областта на фризьорството и козметиката и домашните ремонти и реновации. Този вид дейности доминира в областите Перник, Шумен, Враца, Пазарджик, Велико Търново, Кърджали, Кюстендил, Ловеч, Добрич. Купуването на храна, вкл. и фермерско производство, преобладава сред населението на областите Перник, Пазарджик, Благоевград, Враца, Ловеч и Плевен. По този начин преобладават продуктите и услугите, които имат персонален характер. Значително по-малко лица са плащали за помощ при почистване, гледане на деца и възрастни, градинарство и транспорт.

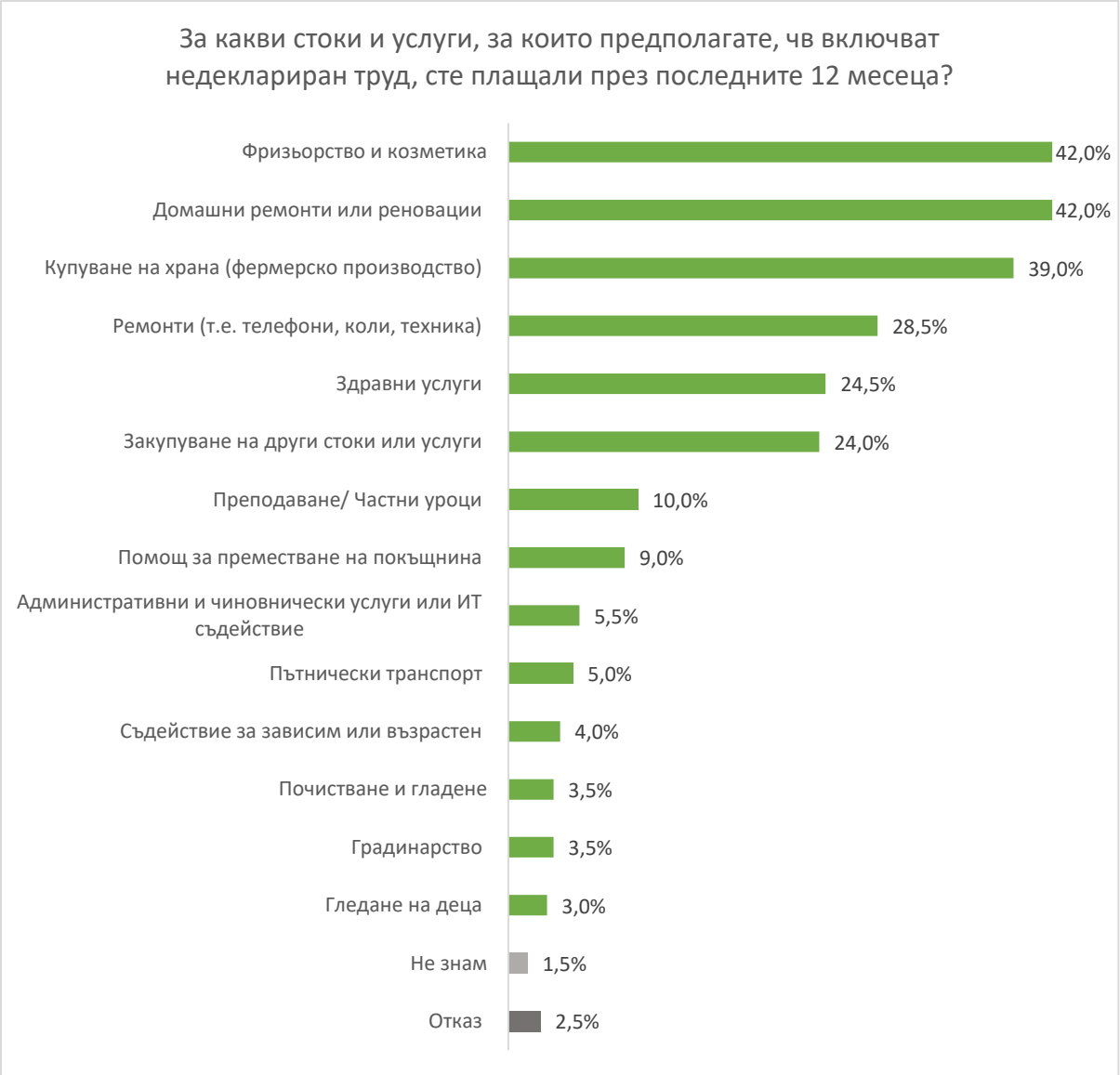

Респондентите в тази целева група наемат предимно частни лица за извършване на недекларирани услуги или стоки, създадени чрез „сива“ заетост – 61.0%. Живеещите в областите Кюстендил, Ловеч, Перник, Сливен, Хасково и Пазарджик преобладаващо посочват, че ползват недекларирано други частни лица или домакинства. На територията на областите Кърджали, Сливен, Благоевград, Пловдив и Добрич се среща сериозен дял от лицата, които са плащали на фирми за подобни стоки и услуги. Практиката нерегламентирано да се плаща на приятели и познати получава висок резултат сред населението на областите Велико Търново, Кърджали, Перник, София – град, Враца и Шумен. Прави впечатление, че анкетираните лица по-рядко се придържат към една единствена група субекти, които да наемат - по-често те посочват комбинация от различни продавачи на стоки и услуги, които включват недекларирaн труд.

Основната причина за използването на стоки и услуги, включващи недекларирани труд, е по-ниската цена за купувача. Респондентите посочват, че често получават по-качествени стоки/услуги и то по-бързо. Съчетанието на тези обстоятелства прави по-атрактивни покупките и е сериозен стимул за потребителите да пренебрегнат наличието на нарушения на трудовото и данъчното законодателство. Това е основание за по-широко информиране за рисковете при употребата на подобни стоки. Макар и в по-малка степен, закупуването на стоки „на черно“ вместо от редовния пазар в свързано с услуги в приятелския кръг и сред близките и желанието за оказване на помощ на нуждаещ се човек. Тези причини могат да бъдат по-трудно повлияни от информационни кампании, тъй като засягат лични отношения.

88.4% от работниците и служителите твърдят, че не са получавали нерегламентирано нито част, нито цели си доход през последните 12 месеца. Само 5.8% споделят, че са получавали такива плащания. Този отговор е по-често посочван сред живеещите в областите Кърджали, Враца, Бургас и Велико Търново, както и от заетите в икономическите сектори Строителство, Хотелиерство и ресторантьорство, Селско, горско и рибно стопанство, Транспорт, складиране и пощи и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети. В големите предприятия е минимален делът на лицата, чиито работодатели не спазват законодателството при изплащане на възнагражденията им. Този дял нараства с намаляване на броя на заетите в съответното предприятие.

Работодателите плащат „на ръка“ основно възнаграждения за извънреден труд, допълнителна работа или бонус. Най-много работници/служители от областите Кърджали, Стара Загора, Плевен, Благоевград и Враца заявяват, че недекларираните им плащания са от този вид. Този отговор събира най-много подкрепа и сред работещите в секторите Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения, Операции с недвижими имоти, Селско, горско и рибно стопанство, Преработваща промишленост и Транспорт, складиране и пощи. Тези лица работят главно в микро и малки предприятия.

Изплащането на част от заплатата „в плик“ се среща по-често в областите Шумен, Варна, Пловдив и Бургас, както и в секторите Административни и спомагателни дейности, Образование и Култура, спорт и развлечения. Комбинацията от недекларираните изплащания на части от заплатата и на допълнителните плащания едновременно е най-разпространена в областите София – град и Велико Търново и сред заетите в секторите Хотелиерство и ресторантьорство, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Транспорт, складиране и пощи, Преработваща промишленост и Строителство.

Размерът на тези плащания е предимно до 25% от годишните доходи на работниците и служителите. Този размер е посочен главно от работещи на територията на област Кърджали, Благоевград, Стара Загора и София – град и в секторите Операции с недвижими имоти, Преработваща промишленост и Транспорт, складиране и пощи. Жителите на областите София-град, Враца, Плевен и заетите в секторите Административни и спомагателни дейности, Образование и Други дейности по-често получават над 25% от доходите си недекларирано в сравнение с останалите области.

Сред работниците и служителите във всички сектори и области преобладава убеждението, че недекларираните плащания са неприемливи и те не биха се съгласили да получат такива. Най-категорични са заетите в предприятия с персонал над 250 души – 83.4% от тях категорично биха отказали подобно плащане. Нежеланието за получаване на недекларирани суми намалява сред анкетираните с намаляване на големината на предприятията, в които работят. В средните предприятия 78.3% заявяват отказ, в малките предприятия – 72.8%, а в микро предприятията – 67.2%.

Най-склонни да получават плащания „на черно“ от работодателите си за всякаква сума са лицата, които работят е областите Видин (75.9% от анкетираните в областта), Пазарджик (36.4%) и Стара Загора (20.0%), както и тези в икономическите сектори Операции с недвижими имоти (15.8%), Строителство (13.8%) и Образование (11.9%). Съгласни да получат малки суми недекларирано са предимно живеещите на територията на областите Добрич (28.6%), Кърджали (20.0%), Бургас (18.6%), Велико Търново (15.7%) и Варна (12.7%) и тези, които работят в секторите Строителство (15.4%), Хуманно здравеопазване и социална работа (12.0%), Хотелиерство и ресторантьорство (11.6%), Селско, горско и рибно стопанство (11.5%) и Транспорт, складиране и пощи (9.8%).

На 75.4% от респондентите не е предлагано изплащането на недекларирани суми. Само 0.3% от работниците и служителите споделят, че са отказали на работодателя си изплащане „на ръка“, тъй като са знаели, че то няма да бъде декларирано пред публичните власти. Двама от 10 работници/служители (21.2%) са се съгласили да получат недекларирани суми, като техният дял е по-висок сред населението на областите Кюстендил (88.2%), Кърджали (80.0%), Софийска област (71.9%) и Монтана (62.5%). Работниците и служителите, които не отказват такива плащания, са заети основно в секторите Операции с недвижими имоти (31.6%), Строителство (29.3%), Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (27.6%), Хотелиерство и ресторантьорство (26.3%) и Други дейности (23.8%).

88.3% от работниците/служителите не се разпознават като лица, които извършват недекларирани платени дейности. Сред останалите, най-голям е делът на хората, които посочват, че някои от платените им дейности, които са извършили на работното си място не са декларирани – 3.8%. Този отговор има по-голяма популярност сред населението на областите Бургас, Враца, Велико Търново, Търговище и Благоевград и работещите в секторите Строителство, Хотелиерство и ресторантьорство, Култура, спорт и развлечения и Селско, горско и рибно стопанство.

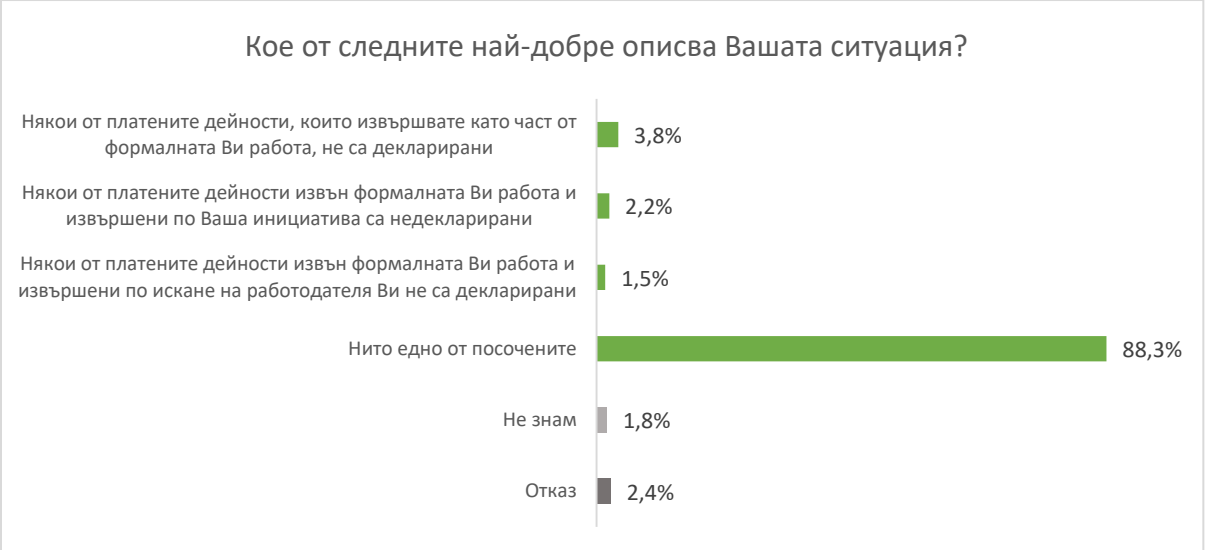

Близо 9 от 10 души не е извършвал недекларирани платени дейности през последните 12 месеца. Тези резултати показват ниска активност при приложението на недекларираните форми на труд – независимо дали те са извършени за собствена сметка

или за работодател. Само 4.1% признават, че са вършили платени дейности „на черно“. Профилът на тези лица показва, че те живеят най-често в областите Добрич (20.0%), Стара Загора (20.0%), Враца (16.7%), Софийска област (11.6%) и Хасково (10.8%). По-висок дял се отчита сред работещите в секторите Строителство (16.3%), Селско, горско и рибно стопанство (8.2%), Операции с недвижими имоти (5.3%), Добивна промишленост (4.8%), Други дейности (4.7%) и Хотелиерство и ресторантьорство (4.2%) и са заети в микро (4.7%) и малки (5.6%) предприятия.

Извършващите недекларирани платени дейности през последните 12 месеца най-често са ги предприели за собствена сметка – 43.1%. Това показва лична инициатива и липса на натиск при използването на „сиви практики“. Работниците/служителите в областите Велико Търново, Враца, Габрово, Пазарджик доминират сред тази група, както и работещите в секторите Селско, горско и рибно стопанство, Преработваща промишленост, Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения.

Съчетанието на полагането на труд за собствена сметка и за работодател без да бъде деклариран се среща по-често при населението на областите Плевен, Кърджали, Перник и Благоевград и при заетите в секторите Добивна промишленост, Преработваща промишленост, Хотелиерство и ресторантьорство, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети и Строителство.

Само за работодател са извършвали работа „на черно“ 12.3% от работниците и служителите. Този отговор е избран от работещите в секторите Административни и спомагателни дейности, Транспорт, складиране и пощи, Хотелиерство и ресторантьорство, Други дейности, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети и

Строителство. По-голямо разпространение се измерва в областите Кърджали, Бургас, Благоевград и София – град.

Строителният сектор се оформя като един от най-рисковите за полагане на различни форми на недекларирал труд. Лицата, които през последните 12 месеца са извършвали недекларирани дейности, посочват, че тези дейности попадат именно в този сектор – 38.5% от тях. Този процент е най-висок в областите Варна, Велико Търново, Враца, Кърджали и Плевен. Такива недекларирани услуги са предоставяни в най-голяма степен от работници и служители, които по принцип са заети в сектор Строителство. Наред с тях, и работещи в секторите Транспорт, складиране и пощи и Операции с недвижими имоти са прибягвали до предлагане на строителни услуги извън основната си работа.

На второ място се нареждат транспортните услуги, които са предлагани от живеещи в областите Пазарджик и Бургас и работещите в сферата на добивната и преработващата промишленост, селско стопанство, транспорта, складирането и пощите. За предоставянето на транспортни услуги е необходимо основно лицето да има правоспособност за управление на транспортно средство. Голяма част от българите притежават такава. Това, в съчетание с високия дял превозни средства на глава от населението, прави достъпно предоставянето на такава услуга, независимо от останалите професионални компетентности.

В хотелиерството и ресторантьорството са извършвали недекларирани дейности 15.4% от анкетираните, като те населяват най-вече областите Бургас, Перник, София – град и Стара Загора. Връзката на област Бургас с туризма и разположението на множество курортни на територията на областта обяснява по-високия дял на лицата, които са участвали в недекларирани активности. Останалите водещи области се отличават с развити развлекателни дейности на територията си, което е стимул за по-високо търсене на труд недекларирано.

По-подробният преглед показва, че конкретните дейности, които лицата вършат недекларирано са свързани с ремонти или реновации, помощ при преместване на покъщнина, пътнически транспорт, градинарство и продаване на други стоки или услуги. Значително по-рядко работниците и служителите предлагат персонални услуги (грижа за възрастен или дете), продажба на храна, мултимедийни и софтуерни услуги.

Особеност представлява, че съвременните възможности на информационните и комуникационните технологии не се използват активно от работниците/служителите, които извършват недекларирани платени дейности. Това се дължи на факта, че по-голямата част от лицата извършват тези дейности за приятели, роднини и познати и сделките могат да се уговорят пряко. Личният контакт създава повече доверие между предлагащите и ползващите тези услуги, докато предоставянето на информация във виртуалното пространство остава трайни следи и е проследима.

Чрез мобилно приложение или специализиран уебсайт са организирали недекларираните си дейности напълно или частично малко над 12%. Всички анкетирани, които споделят това, живеят в областите София – град и Бургас. Големите градове се отличават с по-голяма анонимност и все по-добре развити дигитални умения на населението.

Основно недекларираните платени услуги/стоки се предлагат на близки, приятели и роднини и частни лица, а значително по-рядко на фирми и бизнеси. Сред всички области и икономически сектори доминират потребители на стоките/услугите, с които има установен личен контакт и познанство. При тях доверието е по-високо, уговарянето на услугите по-лесно, а разкриването на отклоненията от законодателството - по-трудно. Само 13.8% са работили недекларирано за фирма и бизнес и то само в областите Кърджали, Бургас, Благоевград, София-град, Стара Загора и Шумен.

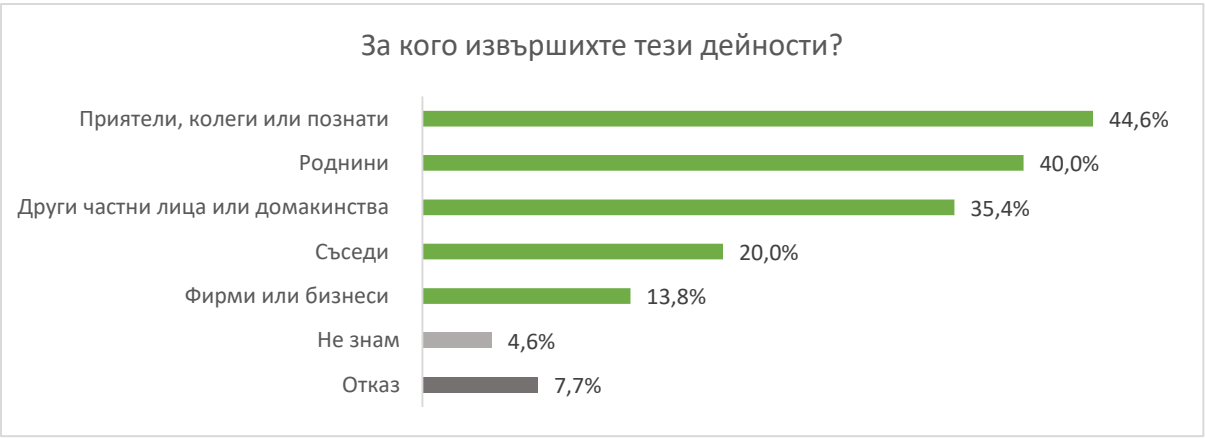

Основният мотив на респондентите да извършват недекларирани дейности е ползата и за тях, и за потребителя на стоката/услугата (33.8%). Наличието на взаимна изгода от прикриването на труда опосредства договарянето „на черно“. Тази причина преобладава сред живеещите в областите Добрич, Кърджали, Перник, Плевен и Стара Загора, както и сред заетите в икономическите сектори Селско стопанство, Добивна промишленост, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Операции с недвижими имоти и Административни и спомагателни дейности. Тази причина е по-подкрепяна от

работещите в големи предприятия с персонал над 250 души, умерено подкрепяна сред работниците/служителите в микро и малки предприятия и най-непопулярна сред заетите в средни предприятия.

Друг стимул за участници в изследването е, че недекларираните дейности са установени като обща практика сред приятели, близки и съседи (27.7%). В тези случаи погрешно съществува схващането, че популярността на тези сиви практики и близостта им до взаимопомощ ги правят допустими. Аргументите, които традиционно се възприемат като водещи за извършване на подобни дейности, свързани с липсата на алтернативна редовна заетост, високи нива на данъци и вноски, както и спечелването на повече пари са малко по-рядко избирани от респондентите.

Най-малка тежест имат причини като липса на доход, ползване на социални помощи и плащания.

1.2.2. Условия на работното място

93.2% от работниците/служителите са ангажирани само с основната си работа, докато само 6.8% посочват, че наред с нея работят и допълнително. Извършваните дейности са предимни в областта на ремонтните работи, строителството, транспортните услуги, ресторантьорството, преработващата промишленост, земеделието и др. Допълнителната работа крие рискове по отношение на законосъобразното установяване на трудовите отношения, както и на легалното заплащане. В областите Враца, Габрово, Кърджали, Търговище и Благоевград се установява и втора заетост. Същевременно в тези области се измерват и по-високи нива на недекларирам труд.

Работниците и служителите прибягват до втора/допълнителна работа най-вече поради собствено желание (33.0%) и нужда от допълнителни средства (32.1%). Тези мотиви са най-разпространени сред населението на областите Добрич, Кърджали, Перник, Плевен и Търговище, които са заети в секторите Образование, Преработваща промишленост, Операции с недвижими имоти, Транспорт, складиране и пощи, Други дейности и Строителство. За 23.9% от респондентите причината за намирането на допълниелна работа е, че чрез основната си работа изпитват затруднения да обезпечат ежедневните си нужди. Това се наблюдава по-усилено в областите Враца и Габрово и сред заетите в Добивна промишленост, Селско, горско и рибно стопанство, Хотелиерство и ресторантьорство. Тези групи лица са по-уязвими за полагане на недекларирам труд и укриване на реалните доходи от труд. Липсата на средства има потенциал да ги мотивира да се съгласят да работят „на черно“ и да предлагат стоки/услуги нерегламентирано.

През последните 7 дни не са остътствали от работа почти всики (97.3%) анкетирани лица. Само 1.8% споделят, че не са полагали труд в този период. Отсъствията се дължат най-вече на ползване на платен или неплатен годишен отпуск (85.7% от посочилите, че са отсъствали през последните 7 дни) и на ползването на отпуск поради временна неработоспособнсот (болнични, вкл. грижи за болен) - 14.3% от тях.

Най-голяма част от работниците/служителите полагат труд в предприятие/офис с обособено работно място. Останалите посочени работни места са пряко обвързани с характера на работата и естетството на сектора, в който са заети лицата. В транспортно средство работят 6.0% от анкетираните, на строителна площадка – 5.3%, а във ферма/парцел – 1.8%. Тези обекти са типични за заетите в транспортните услуги, селското стопанство, сторителството навсякъде в страната.

Утвърдена практика е възнагражденията да се изплащат по банков път заедно с фиш. 90.1% от работниците/служителите посочват, че получават заплатите си по този начин. Възнаграждение в пари „на ръка“ без договор и фиш признават, че получават 6.8% от респондентите, като най-голяма част от тях живеят в областите с по-високи нива на недекларирaн труд – Враца и Кърджали. Този начин на възмездяване на труда отчита по-висок дял сред работещите в секторите Строителство, Хотелиерство и ресторантьорство и Селско, горско и рибно стопанство. В брой на базата на договор и фиш също получават заплатите си все по-малко работници/служители, като така се плаща повече в област Пазарджик. Плащанията в натура са силно ограничени и потчи не се прилагат.

85.4% от работниците и служителите смятат, че работата отговаря на квалификацията им. 1 от 10 анкетирани посочва, че е по-квалифициран, отколкото е необходимо за длъжността, която изпълнява. Така смятат 20.3% от заетите в строителството, 15.8% от заетите в хотелиерството и ресторантьорските услуги и 11.5%

от работещите в селското, горското или рибното стопанство, както и живеещите в областите Враца (31.0%), Монтана (25.0%), Габрово (33.3%).

Заетостта на 94.8% от работниците/служителите е постаянна. Този отговор доминира във всички административни области и икономически сектори. 4 от 10 души обаче работи на временна работа. Посочилите този отговор са най-вече лица, живеещи на територията на Видин, Враца и Габрово и работещите в селското стопанство и строителството. 1 от 10 анкетирани изпълнява сезонна работа. Това е обусловено от вида на работните задължения и динамиката на икономически сектор – сезонната работа има по-високи стойности сред живеещите в Габрово и Монтана, които работят в стопанство или в сектор Култура, спорт и развлечения.

Обичайната продължителност на работното време е пълният работен ден (96.5% от анкетираните). Назначени на непълно работно време са 3.4% от работниците/служителите. Тази група се фомира главно от живеещите в област Враца (27.6%), област Добрич (19.0%) и Ямбол (16.7%). Непълният работен ден е най-разпространен сред лицата, които полагат труд в секторите Селско, горско и рибно стопанство (8.2%), Строителство (5.7%), Транспорт, складиране и пощи (4.5%).

Потчи 9 от 10 работници/служители смятат, че работодателят им внася задължителноте пенсионно-осигурителни вноски в пълен размер. 2.2% посочват, че работодателите им внасят тези вноски, но в непълен размер. Това поведение се проявява най-значимо сред работещите в област Враца (17.2%), област Ямбол (16.7%) и област Бургас (10.9%) и икономическите сектори Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети (3.4%), Селско, горско и рибно стопанство (3.3%) и Хотелиерство и ресторантьорство (3.2%).

1.4% от респондентите споделят, че работодателят им изобщо не внася задължителни вноски. Тези лица населяват най-вече областите Благоевград, Шумен и Пловдив и работят в строителните, културните, спортните и развлекателните дейности. Лицата, които изобщо не могат да отговорят на този въпрос са 5.4%. Сред тях доминира населението на областите Перник, Габрово, Бургас и Добрич и заетите в секторите Селско, горско и рибно стопанство, Строителство, Хотелиерство и ресторантьорство, Транспорт, складиране и пощи и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети.

89.8% от работниците/служителите са ползвали платен годишен отпуск при настоящия си работодател или са получили компенсация при неизползването му. Това право е трайно установено и в практиката при трудови отношения. Едва 9.7% посочват, че не са ползвали платен отпуск. Това може да се дължи на времето, от което лицата започват работа при настоящия си работодател. Също така и от характера на заетостта (временна, сезонна), тъй като работещите в секторите Селско, горско и рибно стопанство, Сторителство и Хотелиерство и ресторантьорство бележат по-високи стойности сред тази група. Отчита се зависимост между броя заети в предприятието и ползването на това трудово право, като колкото по-малко служители има предприятието, толкова повече от тях са ограничили излизането си в отпуск.

Значителна част от работниците/служителите са ползвали платен болничен при здравословен проблем. Това трудово право също се спазва сред по-голямата част от предприятията. Само 8.5% споделят, че не са ползвали правото си на отпуск поради временна нетрудоспособност, когато са имали нужда. По-голямата част от работниците/служителите, които се въздържат да отсъстват от работа поради болест, живеят в областите Враца, Хасково, Ямбол, Русе и Велико Търново. Най-често те са заети в областта на хотелиерските и ресторантьорските услуги, строителните дейности, транспортните услуги, професионалните дейности и научните изследвания, както и в сектор Други дейности.

И в това отношение прави впечатление, че най-много от служителите, които не са ползвали болничен при необходимост, работят в микро предприятия (0-9 души), а най-малко от тях – в големи предприятия (250+ души). Наблюдава се обвързаност между броя заети в предприятията и ползването на това право от страна на работниците/служителите. Колкото по-голямо е предприятието, толкова повече работници/служители ползват болнични.

30.9% от анкетираните са сигурни, че при раждане на дете ще могат да ползват отпуск по майчинство. Групата на колебаещите се работници/служители включва 13.9%, а само 1.3% смятат, че няма да им бъде предоставена възможност за това. Заетите в микро предприятия са най-несигурни. Смятащите, че категорично не биха имали възможност да излязат по майчинство населят предимно областите Видин, Враца, Габрово, Монтана и Сливен. Това ограничение се среща предимно сред икономическите сектори Хотелиерство и ресторантьорство, Операции с недвижими имоти и Хуманно здравеопазване и социална работа.

67.4% от работниците/служителите смятат, че няма да бъдат освободени без предизвестие от работодателя си, когато липсва основателна причина за това. По-сигурни за работата си са анкетираните в областите Видин, Разград, Силистра, Смолян и Ямбол и заетите в Добивна промишленост, Образование, Хуманно здравеопазване и социална работа, Административни и спомагателни дейности и Транспорт, складиране и пощи. С нарастване на броя на заетите в предприятията се увеличава и сигурността сред работниците/служителите.

Убедените, че договорът им може да бъде прекратен без предизвестие работят предимно в областите Търговище, Благоевград, Габрово и Бургас и в секторите Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения, Хотелиерство и ресторантьорство, Операции с недвижими имоти и Професионални дейности и научни изследвания.

9 от 10 работници/служители получават фиш – под формата на подробен документ с отразени удръжки (73.9%) или опростен документ (16.2%). Само 7.8% споделят, че не получават никакъв документ от работодателя си за извършени плащания. Тази практика е най-разпространена в областите Враца (51.7% от анкетираните в областта) и Силистра (50.0% от анкетираните в областта). Значително разпространение се измерва още в област Разград (28.6%), област Велико Търново (19.6%) и област Стара Загора (18.8%). Липсата на фишове е по-застъпена в микро и малките предприятия. Прегледът по икономически сектор, в който са заети респондентите показва, че в секторите Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване, Селско, горско и рибно стопанство, Строителство, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Хотелиерство и ресторантьорство по-рядко се предоставят подобни правни документи.

Преобладаващата част (55.8%) от работниците/служителите никога не са проверявали дали имат регистриран трудов договор в Националната агенция за приходите (НАП). Този факт показва ниска степен на ангажираност към проследяването на законосъобразността на трудовите отношения. При тази група лица има по-висок риск от полагане на недекларирaн труд, тъй като са и по-уязвими към недобросъвестни работодатели и практики. Най-голям е делът на заетите, които не проверяват регистрациите на свои договори в НАП сред населението на областите Кюстендил, Разград, Добрич, Враца, Монтана, Бургас и Шумен. Същото се отнася и до работещите в секторите Селско, горско и рибно стопанство, Транспорт, складиране и пощи, Добивна промишленост, Хотелиерство и ресторантьорство, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Хуманно здравеопазване и социална работа, Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива, Култура, спорт и развлечения и Строителство. Не се измерват значими различия между заетите лица в зависимост от големината на предприятието, в което работят.

1.2.3. Здраве и безопасност

В безопасност на работното си място се чувстват значителна част от работниците и служителите във всички области и сектори – общо 93.2% от анкетираните. Посочилите, че не смятат за физически безопасно работното си място, са 4.7%. Най-застрашени се чувстват в областите Враца (72.4%), Ямбол (25.0%), Шумен (16.2%) и Търговище (13.3%). Работещите в икономическите сектори Селско, горско и рибно стопанство (14.8%), Транспорт, складиране и пощи (10.7%), Строителство (10.6%), Хуманно здравеопазване и социална работа (9.6%) и Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (8.3%) основно посочват, че работното им място не е обезопасено. В тази група попадат основно служителите на микро и малките предприятия. Сред тези, които работят в средни и големи предприятия процентът на лицата, които не се чувстват в безопасност, е значително по-малък.

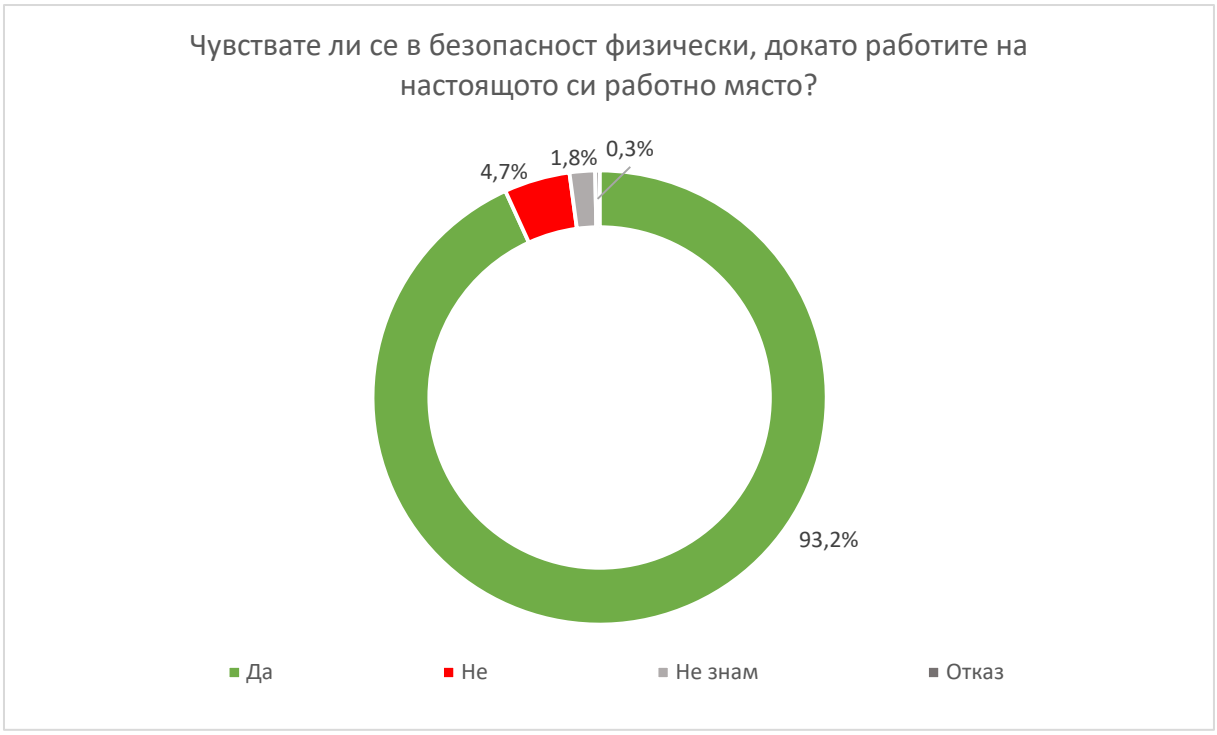

93.9% считат, че на настоящото им работно място са спазени необходимите изисквания за безопасност на труда, докато 3.1% се колебаят да определят. Само 2.9% от служителите и работниците заявяват, че в работата им не са осигурени безопасни условия. Тези лица работят главно в областите Враца, Габрово и Шумен, както и в микро и малки предприятия в областта на Селско, горско и рибно стопанство, Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения и сектор Други дейности.

По отношение на инструкциите за работа, мнозинството от работниците/служителите (75.4%) са сигурни, че са им предоставени всички необходими указания. Тази убеденост е най-застъпена сред работещите в секторите Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива (91.7%), Добивна промишленост (85.7%), Административни и спомагателни дейности (84.8%), Преработваща промишленост (84.8%) и Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване (84.0%). Тази сигурност се увеличава спрямо големината на предприятието, в което работят анкетираните: в микро предприятията напълно инструктирани се чувстват 71.0% от заетите, в малките предприятия - 74.9%, в средните - 84.4%, а в големите - 89.0%.

Само 1.1% от респондентите споделят, че са недостатъчно инструктирани, а 0.3% - изцяло недостатъчно инструктирани. Работата на тези лица се причислява към секторите Селско, рибно и горско стопанство, Строителство, Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения, Операции с недвижими имоти и Други дейности в микро предприятия и малки предприятия. Живеят най-вече в областите Враца и Благоевград.

Сред всички административни области в страната и икономически сектори мнозинството от работниците/служители заявяват, че са наясно към кого в предприятието следва да се обърнат, ако на работното им място се случи инцидент – 86.6% от всички. 9.1% са категорични, че не знаят кого трябва да сигнализират в случай

на произшествие. Най-неподготвени за трудови злополуки в това отношение са служителите/работниците в областите Кюстендил (64.7%), Софийска област (59.4%), Враца (51.7%), Благоевград (24.1%) и Габрово (22.2%), както и работещите в секторите Добивна промишленост (19.0%), Селско, горско и рибно стопанство (16.4%), Строителство (13.0%), Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения (12.8%) и Други дейности (10.9%).

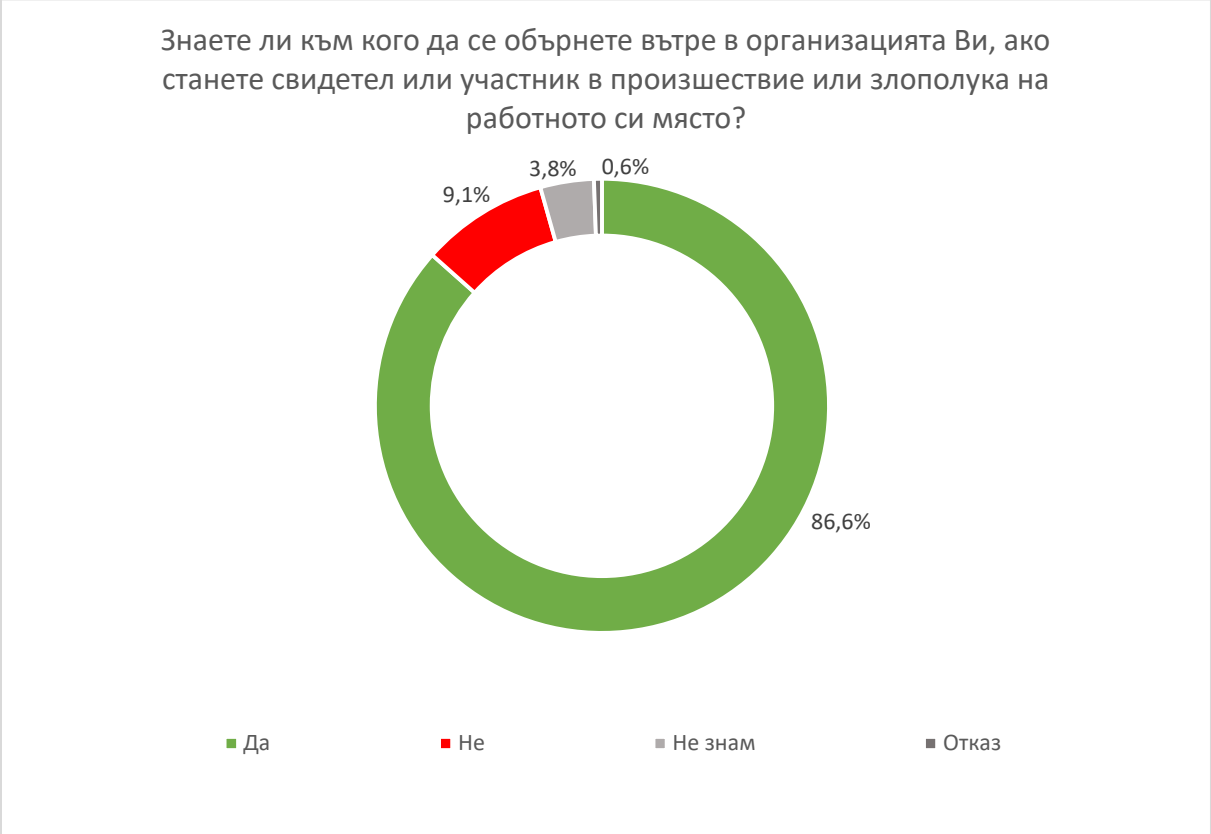

Отново преобладаващата част (73.4%) от респондентите са наясно кои са отговорните държавни институции, които следва да потърсят при произшествие на работното си място. Колебаещите са 8.8%, а тези, които изобщо не знаят към кого да се обърнат – 16.9%. Най-незапознати са лицата, които живеят в областите Софийска област (71.9%), Кюстендил (64.7%), Враца (34.5%), Плевен (31.6%), Добрич (28.6%), София – град (22.6%) и Габрово (22.2%). При част от тези административни области се отчита ниска информираност както за органите по безопасност на труда в предприятията, така за публичните институции. Непознаването на отговорните държавни структури е по-разпространено сред работещите в секторите Добивна промишленост (38.1%), Селско, горско и рибно стопанство (23.0%), Строителство (22.0%), Преработваща промишленост (21.8%) и Хотелиерство и ресторантьорство (21.1%). Заетите лица с този профил следва да бъдат адресирани чрез информационна кампания за популяризиране на условията за здраве и безопасност на работното място и свързаните с тях мерки и дейности при злополуки.

2. Изводи

→ И двете изследвани групи са наемали/полагали труд основно в България. В случаите, когато е развивана дейност извън страната, това най-често е правено в друга страна членка на ЕС. Правата на свободно движение на работници/служители, както и на капитали улеснява достъпа на български граждани до пазарите (в това число и трудовия пазар) на различните държави членки.

→ Преобладаващата част от работодателите и работниците/служителите посочват, че не са били страна в недекларирано полагане на труд. Сред работодателите 9 от 10 души твърдят, че не са ползвали труд без да декларират това пред компетентните органи. 7 и 10 работници/служители посочват, че не са работили „на черно“. Това е индикация за по-ограничено разпространение на „сиви“ практики на пазара на труд в страната.

→ Сред работодателите петте най-разпространените форми на недекларирани труд са работа за познати, роднини, приятели, временна/допълнителна работа без договор, изплащане на част от заплатата неформално на ръка, изплащане на добавка към заплатата неформално на ръка и сключване на граждански договор, с който се прикрива работа на пълен работен ден.

- Административните области, в които представителите на предприятията по-често прибягват до наемане на персонал по тези начини, са Кърджали, Враца, Велико Търново, Сливен, Бургас, София-град и Благоевград. Най-голямо приложение на формите на недекларирана заетост се измерва в икономическите сектори Строителство, Селско, горско и рибно стопанство, Хотелиерство и ресторантьорство, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Операции с недвижими имоти, Транспорт, складиране и пощи и Други дейности. В средните и големите предприятия най-рядко се наемат лица недекларирано, докато в микро и малките предприятия тези практики са по-разпространени.

- Сред работниците и служителите петте най-разпространени форми на недекларирaн труд са временна/допълнителна работа без договор, изплащане на част от заплатата неформално на ръка, изплащане на добавка към заплатата неформално на ръка, извънреден труд без заплащане и работа за познати, роднини, приятели, която не се декларира пред държавните органи.

- Нерегламентирано са работили най-вече работници/служители на територията на областите Кърджали, Враца, Велико Търново, Сливен, Благоевград, София-град, Габрово и Пазарджик. Секторите, в които те са заети, са главно Строителство, Хотелиерство и ресторантьорство, Селско, горско и рибно стопанство, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения, Транспорт, складиране и пощи и Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети. Резултатите сред тази целева група показват, че заетите в предприятията с персонал над 250 души най-рядко са полагали недекларирaн труд.

- 87.4% от работодателите и 68.6% от работниците/служителите заявяват, че не биха участвали в практики, свързани с недекларирaн труд. Предлагащите труда си са по-склонни да се съгласят да работят, избягвайки законодателните изисквания. Налице е по-голямо предлагане на труд по тези начини в сравнение с търсенето от страна на работодателите.

- Попитани дали биха ползвали труд/работили недекларирано по-голяма склонност показват работодателите и работниците/служителите в областите Кърджали, Враца, Велико Търново, Стара Загора, Бургас за дейности в секторите Строителство, Селско, горско и рибно стопанство, Хотелиерство и ресторантьорство, Транспорт, складиране и пощи, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети. Това съвпадение в териториалното разпределение и във вида работни дейности показва висок риск от договаряне между страните в бъдеще за работа чрез „сиви“ практики на пазара на труда.

- С намаляване на броя на заетите в предприятието се увеличава рискът от наемане/полагане на недекларирaн труд. Това означава, че колкото по-повече персонал работи във фирмата, толкова повече се спазват законовите изисквания. В малки работни колективи, в които комуникацията между работниците/служителите и техните ръководители е пряка, по-лесно се договарят недекларирани отношения. По този начин разкриването на отклоненията от законодателството се установяват по-трудно.

- За работодателите водещите стимули да прибягват до ползване на недекларирaн труд са временната необходимост от персонал, намаляване на разходите и индивидуалното желание на заетите лица. За работниците/служителите основните причини да се съгласят са изкарването на повече пари, избягване на високи данъци и започването на допълнителна работа. Финансовите стимули основно провокират това поведение и сред двете изследвани групи, като го превръщат в устойчиво във времето. Популяризирането на рисковете, които съпровождат нерегламентираната заетост, би дало възможност за намаляване на готовността за участие в подобни отношение и сред двете изследвани групи.

- Сред работодателите, които не биха наели труд нерегламентирано, основните притеснения са, че ще бъдат разкрити от държавните органи и това ще се отрази на имиджа на бизнеса им. Работниците/служителите, които са не са склонни да работят „на черно“, се притесняват от липсата на достъп до здравни услуги, негативни последици за пенсионното им осигуряване и липсата на сигурност при настъпване на осигурителни рискове (болест, безработица и др.).

- И според работодателите, и според работниците/служителите недекларирането на доходи в страната е под 30%. Сред първата група надделява мнението, че работодателите, които изцяло или частично укриват доходи са в рамките на 1-10%. Сред втората група най-голяма подкрепа събира мнението, че работниците/служителите, които не декларират изцяло или частично доходите си са в рамките на 11-20%.

- И сред двете изследвани групи водещо е мнението, че държавните органи трябва да налагат глоба и изплащане на дължимите данъци и осигуровки, когато някой бъде хванат да работи в нарушение.

- Работодателите и работниците/служителите определят риска от разкриване на недекларирaн труд предимно като висок. Тази сигурност е по-голяма при работодателите, докато работниците/служителите са по-малко убедени в това.

- Представителите на предприятията показват по-високо доверие към ИА „Главна инспекция по труда“ и към данъчните и социалноосигурителните органи от групата на работниците/служителите.

- И двете целеви групи оценяват като неприемливи различните форми на недекларирано наемане и ползване на стоки/услуги от физически или юридически лица. Като най-неприемливи се възприемат ситуациите, в които фирми не декларират доходите си. По-голяма толерантност се отчита към частните лица, които предоставят стоки/услуги в „сивия“ сектор. Това разбиране е проблематично, тъй като трябва да се прилага един и същи подход към всеки нарушител.

- Преобладаващата част от респондентите сред работодателите и сред работниците/служителите заявяват, че не ползват недекларирани стоки/услуги. Населението, което е прибягва до недекларирано потребление, плаща главно за фризьорство и козметика, строителни ремонти и храна, а предприятията – строителни услуги, храна, почистване и транспорт.

- Близките и приятелите или други частни лица са основните групи, които се наемат при ползването на стоки/услуги нерегламентирано. Личните познанства и прекият контакт често улесняват уговарянето между страните. Поради това, мнозинството от физическите лица посочват, че не използват специализирани сайтове или други онлайн приложения, за да организират недекларираното си потребление. В същото време тези обстоятелства допълнително правят разкриването по-трудно.

- Сред причините за недекларираното ползване на стоки и услуги са както финансови, така и социални. Най-често се цели спестяване на пари чрез по-ниска цена на стоката/услугата и по-бързото предоставяне. Срещат се обаче и мотиви като широко разпространение на подобни практики в даден район, желание за помощ на лице в нужда, незнание дали е необходимо декларирани и др.

- Не се предоставят фишове за заплати на работниците/служителите главно в микро и малки предприятия. Това споделят работодателите предимно в секторите Култура, спорт и развлечения, Хотелиерство и ресторантьорство, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Селско, горско и рибно стопанство и Операции с недвижими имоти. Работниците/служителите, които споделят за липсата на такива документи, работят в секторите Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване, Селско, горско и рибно стопанство, Строителство, Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети, Хотелиерство и ресторантьорство.

- 55.8% от работниците/служителите никога не са проверявали дали договорът им е регистриран в Националната агенция за приходите (НАП). Този факт показва ниска степен на ангажираност към проследяването на законосъобразността на трудовите отношения. При тази група лица има по-висок риск от полагане на недекларирaн труд, тъй като са и по-уязвими към недобросъвестни работодатели и практики.

- Мнението на работодателите и на работниците/служителите съвпада по отношение на това, дали работещите се чувстват в безопасност на работното място. 95.6% от представителите на предприятията заявяват такава убеденост и 93.2% от представителите на работниците/служителите. С намаляване на големината на предприятието намалява и убедеността за сигурните и здравословни условия на труд.

- Само 2.9% от служителите и работниците заявяват, че в работата им не са спазени всички изисквания за безопасност на труда. Те работят главно в областите Враца, Габрово и Шумен, както и в сферата на Селско, горско и рибно стопанство, Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения и сектор Други дейности. Работодателите от област Враца също по-често споделят това мнение, но в тази целева група и развиващите дейност в област Варна намират недостатъци по отношение на условията на труд. В микро и малките предприятия се констатира повече несигурност по отношение на безопасността.

- И работодателите, и работниците/служителите са по-запознати към кого следва да се обърнат вътре в предприятието в случай на злополука или инцидент, отколкото извън него. Отчита се по-ниска степен на информираност за това кои са компетентните държавни органи, които трябва да бъдат сигнализирани при произшествие на работното място. Това е предпоставка за развиване на информационна кампания и работа с целевите групи за реакция в подобни кризисни ситуации.